БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттингеН

1963 ч. АВГУСТ 3 СУББОТА № 183 (5587).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Н. С. Хрущев пионерлерге байыр чедирген

Джамбул областың школалар доозукчуларының бирги слёдунга чоруткан бодунуң чагаазында Н. С. Хрущев болза ортумак школаны чедиишкиннии-биле доозуп, тускай күш-ажылчы амыдыралче киргени-биле холбаштыр аныяк оолдар, кыстарга байырны чедирген. Школа дооскан соонда көдээ ажыл-агыйга ажылдаар, Казахстанның ийнги кур черин—мал ажылын көдүрер—деп оларның патриоттуг эгелээшкинин Н. С. Хрущев чүүлдүг деп көргеН.

Коммунистиг ёзу-биле чурттап болгаш ажылдап өөреницер!—деп, бодунуң чагаазында Н. С. Хрущев бижээн. Аныяктарның ол патриоттуг эгелээшкини практиктиг эки ажыл-херектер-биле бадыткаттынган турар дээрзинге бүзүрелин ол илергейлээн.

Школаны 789 доозукчулардан 507 кижи, көдээ ажыл-агыйга, ооң иштинде 279 кижи—мал ажылынга ажылдаар деп шиитпирлээн дээрзин слёттуң киржикчилери Н. С. Хрущевка чагаазында дыңнадып турарлар.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Керээге атты салырынга

Челип алдынган дугуржулганы ёзугаар, атмосферага, космоска болгаш суг адаанга ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруглаар дугайында июльдуң 25-те парафирлээн Керээге атты салыры августуң 5-те Москвага болур.

Керээге ат салыры-биле АКШ-тың күрүне секретары Д. Раска болгаш Великобританияның даштыкы херектер министри лорд Хьюм олар Москвага келир деп турар.

ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның чазактарының чалааның ёзугаар ам Москвада туруп турар КНО-нуң чиңгине секретары У Тан ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаар дугайында Керээге ат салыр турда аңаа киржип олуржур.

(СЭТА).

ЧОЛААЧЫЛАР—ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА

Тыва АССР-ниң автомобиль транспортунуң бүгү ажылдакчыларынга бирги чүүк АТК-зының коллективиниң кыйгырыы

Эргим эштер! Тараа дээш демиселдиң — дүжүт ажаап алыышкынының шиитпирлиг үе-чадазы чоокшулап орар, маңаа автотранспорт ажылдакчылары улуг рольду ойнаар ужурлуг. Бистиң хүлээлгевис — тарааны, силос массазын болгаш картофельди сөөртүр талазы-биле автотранспорттуң ден-дески болгаш ылаптыг ажылдаарын организастаары болур.

Чаа дүжүттүң тараазы Төрээн чурттуң шыгжамырынче бичии-даа чидириг чокка сөөртүнген турар ужурлуг.

Дүжүт ажаап алыышкынынга чедиишкиннер автопарктарны канчаар белеткээнивистен дыка хамаарылгалыг болурун эки билир бис. Бистиң коллектививис бо чылын Каа-Хем районнуң колхозтарын. Танды районнуң «Тиилелге», «Межегей» совхозтарын хандырар.

Бодувустың бар аргаларывысты санап көргеш, тарааны күрүнеге чогуур үеинде болгаш чидириг чокка сөөртүп бээр дээш транспортту ажаап алыышкынга шынарлыг болгаш чогуур хуусаазында белеткээрин шиитпирлээн бис.

Хүлээниривис болза:

Каа-Хем районнуң колхозтарындан тараа хүлээп алыр пунктуларже 15 мун тонна, комбайннардан колхозтарның шаңнарынче —20 мун тонна тарааны, 16 мун тонна силос массазын, «Тиилелге» болгаш «Межегей» совхозтардан — силос массазын 20 мун тоннаны, комбайннардан совхозтарның шаңнарынче — 25 мун тонна, тараа хүлээп алыр пунктуларже — 12 мун тонна тарааны сөөртүр;

автотранспорттун үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар дээш 8 автоколонналарның болгаш автомобильдерниң техниктиг хандырылгазының талазы-биле 8 бригадаларны организастаар, оларны көжүп чоруур мастерскаялар-биле хандырар;

автомобильдерниң болгаш прицептерниң чүүк алыр күчүзүн долузу-биле ажыглаар, сава чокка сөөртүлгеге тарааның чидириин болдурбас дээш машиналар хааржактарын бедидер, күзовтарын чадыглыг болгаш дыдык чок кылып алыр бис;

ажаап алыышкынның бүгү дургузунда хааржактыг машиналарның техника талазы-биле коэфициентизин хандырарын 0,90 болгаш ону шугумга ажыглаарын — 0,80 чедирер;

ажаап алыышкын үеинде эзлчег онаалдазының күүселдези 130—135 хуудан куду эвес болган турзун дээш автотранспорттун үзүктелиишкин чок ажылдаарын организастаар;

дүжүт ажаап алыышкынының дургузунда кыварчаар материалдарны нормазының 5 хуузундан эвээш эвезин камнап алыр, автосөөртүлгенин бот-үнезин 4 хууга чиигедир, күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн 10 хууга бедидер;

күш-ажылдын сагылга-чурумун үрээр, автоорукка озал-ондак болгаш үрелиишкиннер болур чоруктун чангыс-даа таварылгазын болбурбас бис.

Шаңнарга тарааны чүүлериг болгаш дүжүрерин организастаарынче — тараажыларны, а оруктарны эки тургузарынче — орукчуларны, тарааны анализтээрин болгаш ону складтарга барып дүжүрерин дүрген чорударынче—тараа хүлээп алыр пунктуларның ажылдакчыларын кыйгырыш тур бис.

1963 чылдың дүжүдүнүн көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнүң планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка каттыжарынче, ооң-биле Тываның көдээ ажыл-агыйын улам көдүреринге күш-ажылчы салыышкыннарлыг болуруунче Тыва АССР-ниң автомобиль транспортунуң бүгү ажылдакчыларын бирги чүүк АТК-зының коллективи кыйгырып тур.

(Кыйгырыгны коллективтиң 1963 чылдың июль 21-де болган хуралынга чугаалашкан болгаш хүлээп алган).

Мал чемин өй-шаанда дүрген белеткээр

* *

Мурнакчыларда ажыл хайныышкынныг

Малга хоолулуг чемнерни четчири-биле белеткээр дээш, социалистиг чарыш «Чыраа-Бажы» совхозтуң салбырларының 12 бригадаларында калбарган.

Бо чылын совхоз 37.050 центнер сигенни белеткээр планын чедиишкинниг күүседир дээш хемчеглерни ап, бүгү-ле аргаларны хереглеп турар. Дагыр-Шеминин, Хорум-Дагның, Чыргакының шыңааларында сиген кезер машиналар кошкан 7 трактор, аът-биле-сиген кестирер 6 машиналар, тракторнуң 5, аттың 7 бөлер лырбааштары, хол кадыырлыг 83 кижи болгаш хөй бөлүкчүлер, сараттакчылар сиген кезилдезин үргүлчүлеп турар.

Июль төнчүзүнге чедир 980 ажыг гектар шөлдүң сигени кестинген. Бөлдүнген 600 тонна сиген 80 ажыг сараат кылдыр тургустунган. Кезилде-биле бөлдүрүүшкүнүн аразын үзүктелдирбейн турар.

Совхоз дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди мал чемнери белеткээр талазы-биле чарышка шылгараан салбырга болгаш бригадага тыпсыр шилчиир Кызыл тукту база вымпелди акша шаңналы-биле кады тургускан, чарышты беш хонуктап түннеп турарын шиитпирлээн.

Мал чеми белеткеп турарының баштайгы түннелинде Хорумнуг-Кежиг салбыры (эргелекчизи эш Д. Настык-Доржу) 383 тонна сигенни белеткеп, чарышка мурнакчы болбушаан, шилчиир кызыл тукту чаалап алган. Бригадаларның чарыжынга эш Д. Седеннин удуртканы хойжу бригаданың Төжектигде сигенчилери чарышка бирги черни эзлээн, аңаа шилчиир вымпелди тывыскан. Ол бригада 500 тонна сигенни белеткээр планныг, ам 170 тоннаны белеткээн.

Сиген белеткелинде мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Чижээ, М. Делгер-оол (Хорум-Дагда) аът машиназы-биле хүнде 4 га черниң сигенин кезер онаалдазын 150 — 200 хуу, эш Д. Седеннин бригадазында К. Лопсан-Дажы тракторнуң сиген кезер машиназы-биле хүнде 12 га черни кезер нормазын 200 — 250 хуу күүседип турар. Ол ышкаш тракторист О. Туран-оол, хол кадыры-биле кезикчи К. Мөнгүндей, сараттакчы М. Кочал-оол болгаш ооңдаа өскелер мурнакчыларның одуруунда.

Агит-хуудустар, көргүзүг самбыралары үнүп, анда ажылдың чорудулгазын, мурнакчыларның чедиишкиннерин чырыдып турар. Хорум-Даг көдээ клубунуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери сиген белеткелчилеринге концертти көргүзүп эгелээн. Агитаторлар ажыл-ишчилерниң ортузунда таныдылганы калбартып турар.

С. МОНГУШ.

Ниитиниң малынга

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Малга сиген белеткелин «Чыраа-Бажы» совхоз организастыг чорудуп, өөлүг хүннерде 9090 центнерни 129 сараат кылдыр тургускан. Тракторнуң сиген кестирер 8, бөлдүрер 5 агрегаттарын, 9 аът машиналарын болгаш 6 дырбааштарын бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, хол херекселдерин база калбак хереглеп турар. Машинага кестинмес черлерниң сигенин ажаап алырынче хол кадыырлыг 70 ажыг кижини организастаан.

Сиген белеткээринге Чыргакы салбырның (эргелекчизи эш Настык-Доржу) коллективи мурнап турар. Олар 8525 гектарны кескен болгаш 5700 центнерни бөлүп сараттаан. Мал чеминге бүдүк-бүрү белеткээр ажылче школачыларның болгаш хөрөөженнерниң күүзүн база шын организастаан. Ол ажылда звенолар 7600 боодал бүдүк-бүрүну белеткээн.

Девискээри чаңгыс аай, техника болгаш кижи күүзү ылгашпас хирезинде, Чыраа-Бажы салбырның (эргелекчизи эш Самдан) коллективинде бо ажыл хожудап турар. Олар бо хүннерде чүгле 1400 центнер сиген сараттаан. Бүдүк-бүрү белеткелинче күштү-организаставаан. Ажылды шын башкарган болза, оларның көргүзүү амгызындан ыракта бедик турар ийик.

Ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле Шык-Бажында-да чараан фермазының коллективи, Чыргакыда Донгак Седеннин хой бригадазы үлегерлиг ажылдап турар.

51 ХУУ

ЧАДААНА. («Шынның» корр.). Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, күш-ажылды шын организастаанының түннелинде, «Большевик» колхоз малга сиген белеткээринин планын август 1-де 51 хуу күүсеткен. Социалистиг чарышка бирги черни эзлээн од ажыл-агыйның коллективи Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң болгаш парткомнуң шилчиир Кызыл тугун тиилеп алган.

Колхоз мооң мурнунда малга 4500 центнер бөдүүн чем белеткээр планныг турган. Олар шаннал тукту ап тура, хүлээлгезин улам бедидип, 7500 центнер сигенни белеткээрин илереткен. Колхозчулар ол сөзүн эзлеп шыдаар.

Ажыл-иш түлүктээн

СААДАК-ТЕРЕК. (Телефон-биле). «Бардык» совхозтуң сиген шөлдеринде ажыл-иш улам хайныккан, ногаан сараттар хүн бүрү немежип турар. Тракторнуң 11 агрегаттары, 7 аът машиналары кестирип турда, бөлүкчү звенолар олардан база хожудавайн, өөлүг хүннерде 2780 центнерни сараттаан.

Совхозтуң кайы-даа ажыл участогунда амгы кичээнгейни мал чеми белеткээринче угландырган. Малчыннар звеноларын ферма, бригада бүрүзүнде организастаан, хол кадыырлыг 95 кижи ажылдап турар.

Бижиктит-Хаяның коллективинде ажылдың организастыы өске салбырлардан дээре тургустунган. Олар техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, машинага кестинмес черлерниң сигенинде хол кадыырлыг 35 кижини киирген. Коллектив каш-ла хүн 1240 центнер сигенни бөлүп сараттаан.

Бо чылын сигенниң үнүжү хирелиг, а кыжын тудум-даа сиген үнелиг. Совхоз мал чеми белеткээрин бүгү хемчег-биле организастап турар. Аксы-Барлыкта школачылар болгаш хөрөөженнер звенолары будук-бүрү боодалдап белеткээрин чедиишкиннинг чорудуп турар. Чашпан, сигенден силос белеткээр ажылды Шыраа-Булакта болгаш өске-даа черлерде звенолар эгелээн.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Танды бүдүрүлге эргелелинин «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артели сиген белеткелинде үш бригаданы организастаан. Оларда 8 трактор агрегаттары, 7 аът машиналары болгаш тракторнуң база аъттың 12 дырбааштарын быжыглаан.

Ажылдың баштайгы хүннеринде 830 гектарның сигенин кескен, 1848 центнерни бөлүп сараттаан. Колхозта партия организациязының секретары эш Н. Тембректиң дыңнатканын ёзугаар алырга, мал чеми белеткээр талазы-биле калбарган чарыштың мурнуку одуруунда эш Ойдупааның бригадазы чоруп турар.

Колхозтуң хову ажылының ийи бригадалары 848 центнер сигенни белеткеп турда, Межегейниң Улуг-Алаакта эш Ойдупааның бригадазы 1000 ажыг центнерни сараттаан. Бригаданың ол чедиишкини күш-ажылды шын организастаанын, аът машиналарын болгаш холдуң херекселдерин калбак ажыглаанын илередип турар.

Колхоз баштаар чериниң болгаш партия организациязының мактал шанналынга кирбишаан, Улуг-Алаак бригадазы шилчиир вымпелди тиилеп алган. Олар дүүнгүүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга улам чүткүлдүг ажылдап турар.

Комсомолчу кыстар Х. Насибиллина (солагай талазында) болгаш А. Галиуллина олар Лениногорскинин техниктиг училищезин дооскаш, Татар АССР-ден «Тыва даг-дүгү» тудуунга чедип келгеннер. Олар ам арматурщиктер бригадазында ажылдап турар, ол бригада планын 140—150 хуу күүседип турар.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Коммунизмнин идеяларынын идепкейлиг нептередикчилери

Коммунизм миллион-миллион кижилериң медерелдиг күш-ажылы-биле тургустунар. Коммунистиг тургузуушкуннуң улуг болгаш нарын сорулгалары улустуң күүзүн дээре болгаш бүрүн организастаан тудумна, массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейжизи бедик көдүрүлген тудум-на, улам чедиишкиниг шиитпирлеттинер. Бо талазы-биле аажок улуг роль партияның идейлиг чепсээниң база бир чугула хевири—политиктиг агитацияга, агитаторларның хөй миллион армиязының ажылынга хамааржып турар.

Агитация практика-биле теорияны холбаштырып турар, ооң аажок улуг күүзү ында деп, Ленин өөредип чораан. «АГИТАТОР БҮРҮЗҮ КҮРҮНЕ УДУРТУКЧУЗУ, ЭКОНОМИКТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ХЕРЭЭНГЕ БҮГҮ ТАРААЧЫННАРНЫҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ УДУРТУКЧУЗУ БОЛГАН ТУРАР УЖУРЛУГ» деп Владимир Ильич айтып турган. Массаларның иштинге политиктиг ажылдың идейлиг утка-шынарынга, ооң чүткүлдүг, оперативтиг, тодаргай, чедингир болгаш бедик дээштиг болур чоруунга кол кичээнгейни Ленин көрүндүрүп чораан.

Партия организациялары сөөлгү чылдарның дургузунда масса-политиктиг ажылды амыдыралче, коммунистиг тургузуушкуннуң практиказынче чоокшуладыр, массаларга идейлиг дээштиг салдарның адырларын калбартыр талазы-биле хөй үүлдерни кылган. Ындыг болза-даа коммунистиг тургузуушкуннуң эргеажыктары политиктиг агитацияның деңнелин болгаш дээштиин бүгү хемчег-биле улам ыңай бедидерин негеп турар.

ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ БОЛГАШ ТУДУГЛАРНЫҢ, КОЛХОЗТАРНЫҢ, СОВХОЗТАРНЫҢ БОЛГАШ АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ КОЛЛЕКТИВТЕРИНИҢ ТОДАРГАЙ СОРУЛГАЛАРЫ-БИЛЕ АГИТАС-МАССАЛЫГ АЖЫЛДЫҢ ҮЗҮЛБЕС ХАРЫЛЗААЗЫН ХАНДЫРАРЫН, АГИТАС-МАССАЛЫГ АЖЫЛДА ФОРМАЛИЗМНИ, ХАМААН ЧОК КӨӨР ЧОРУКТУ, ДҮЖҮМЕТСИГ - ДҮЖААЛЗЫРАК ЧОРУКТУ ҮЗҮТКААРЫН; ЧОННУҢ ЯНЗЫ-БҮРҮ КЕЗЕКТЕРИНИҢ ОРТУЗУНГА ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ ТААРЫШТЫР ЧОРУДАРЫН; КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ЭКИ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭНГЕ КОЛЛЕКТИВТИҢ БҮГҮ КЕЖИГҮННЕРИН КИЖИЗИДЕРИН, МУРНАКЧЫ АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ БОЛГАШ КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫН КАЛБАА-БИЛЕ НЕПТЕРЕДИРИН; КИЖИЛЕРНИҢ ЭШТЕЖИЛГЕЗИНИҢ БОЛГАШ БОТ-БОТТАРЫНГА ДУЗАЛАЖЫЛГАЗЫНЫҢ СЕТКИЛ-САГЫЖЫН ХӨГЖҮДЕРИН ПАРТИЯ КОМИТЕТТЕРИНГЕ БОЛГАШ ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНГА СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ ДААСКАН.

Эки үлегер-чижектерге, күш-ажылдың маадырлыг чоруунга, коммунизм дээш демиселдиң маадырлыг чоруунга кижилерни кижизидери, чеди чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының чорудулгазында төрүттүнүп турар бүгү-ле чаа, мурнакчы үүлдерни идепкейлиг деткиири—массаларның иштинге политиктиг ажыл-чорудулганың чугула угланыышкыны бо-дур. Күш-ажылдың эки үлегер-чижектеринге кижилерни өөредип, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының дуржулгазын калбаа-биле пропагандалавышаан; бистиң агитаторларывыс болгаш пропагандистеривис оларның маадырлыг чоруунун ниитилелге ужур-дузазын болгаш шимчедикчи күштерин илередип, күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктакижиниң бодун, ооң бодалдарының чаагайын, сагыш-сеткилиниң каасчаражын көргүзер ужурлуг. Агитаторнуң беседа бүрүзү кижилерниң чаа энергиязын дээре, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга чүткүлүн хайныктырып үндүрген турары кончуг чугула.

Агитаторлар—партияның идея талазы-биле дайынчылары. Олар буржуаз идеологияның кандыг-даа илередиишкиннеринге удур, күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн шын эвес көөр чорукка, хуу өнчүүргек, шажынчудүлгеге болгаш эргиниң өске-даа артыышкыннарынга удур коммунизм тургузукчузунуң мораль дүрүмүнүң принциптери амыдыралга бадыткаттынып тургустунган турзун дээш шиитпирлиг демиселди чорудуп турарлар. Чижээлээрге, Ленинградтың Балтика заводунуң агитаторлары Василий Александрович Смирнов, Николай Степанович Сорокин, Владимир Александрович Дюков болгаш өскедаа хөй-хөй агитаторлар боттарының ролюн шак ынчаар билип турар.

Ындыг агитаторлар бисте эвээш эвес. Ындыг болза-даа масса-политиктиг ажылга дүжүметсиг-дужаалзырак, эрецгей ёзу барымдаалап көөр чорукту хаая эвес болдуруп турары харааданчыг. Чижээ, партияның Горловка хооркому янзы-бүрү масса-политиктиг хемчеглерни эвээш эвес чорудуп турары «Кочегарка» шахтаның партия организациязын эки үлгерчижектиг кылдыр көргүзүп турар. Ынчаарга ол шахтада өөлүг үеде прогулдарның саны эвээжевээн, харын көвүдээн, арагалаар, ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарның таварылгалары бар болуп турар. Бо бүгү «хемчеглериң» үнелиг үүлү чүү?

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИРЕРИН партия негеп турар. Ажылды чогаадыкчы көрбес, массаларга идей-политиктиг дээштиг салдарны чедиреринiң бүгү хөй янзы хевирлерин билдилиг ажыглавас болза ол негелдени чедиишкинниг күүседири болдунмас. Кижилерниң коммунистиг кижизидилгези—ол дээрге, амыдыралдың боду-биле доктаамал хөгжүп база түүнеп байыттынып турар дириг, чогаадыкчы ажыл-херек-тир.

Политиктиг агитацияга кол үүл кижилер-биле тус-тузында чорудар ажыл болуп турган болгаш ындыг болуп артып-даа турар. Бир эвес кижиниң сеткил-сагыжынче орукту тып ап шыдаар болза, бир эвес кижилерниң салым-чолунга сагыш-човаП, изин-биле сонуургап чоруур болза, чүгле ол таварылгада агитатор чедиишкинни чедип ап болур. Бистиң эң дээре агитаторлар-ывыс кижилерниң сагыш-сеткилинге кирип, оларның амыдыралынга, чуртталгазынга, хөөнүнге сонуургалды илередип турары-биле оизаланып турарлар.

Ынчалза-даа чамдык партия организациялары бодунуң политиктиг ажылын кижи бүрүзүнге чедир чоруттайн турарын база-ла көрбейн барып болбас. Парторганизациялар хөй-хөй «ниити хемчеглерни» чорудуп турала, ажылчы чоннарның элээн бөлүктери оларның хемчеглериниң даштынга артып каап турарын чамдыкта эскербейн турарлар. Хөй-хөй көдээ районнарда масса-политиктиг ажыл четпес тургустунган. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия обкомнарының болгаш крайкомнарының сөөлгү үеде болуп эрткилээн пленумнарына, актив хуралдарына ол дугайы чугаалаттынган. Дүжүт дээш тулчуушкуннуң чедишкинин шиитпирлеп турар ховуларга, мал семиртир чайлагларга, ыракта туруп турар бригадаларга кижилер агитаторнуң, лекторнуң, илеткелчиниң сорук киирикчи, кыйгырыкчы сөзүн эптиле дыңнавайн турар. Чурттуң элээн хөй районнарында хөрөөженнер ортузунда ажыл кошкаан.

Сөөлгү үеге чедир-ле бисте политиктиг ажылды кодуунда-ла бүдүрүлгеге азы өөредилге черлеринге чорудуп турган. Ол черле үүлдүг, чүге дээрге кижилерниң үзел-бодалдары болгаш бүзүрелдери чогум-на бүдүрүлгелериниң, тудугларының, колхозтарның, совхозтарның, дээди өөредилге черлериниң болгаш албан черлериниң коллективтеринге хамыктың мурнунда хевирлеттинип турар болгай. Ынчалза-даа бажыңнар, квартиралар, дыштанылга черлери база-ла коммунистиг кижизидилгениң чугула одаглары болур дээрзин уттуп болбас. Күш-ажыл болгаш чуртталга—амыдыралдың коммунистиг хевириниң чарылбас тудуш кезээ болур деп, СЭКП ТК-ның июнь Пленуму онзалап демдеглээн болгаш коммунистиг чуртталганы быжыглаары дээш, ооң бедик культуразы дээш демиселди калбартып чорударын партия комитеттеринге, чер-чер Советтеринге, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга саналдаан.

Кижилериң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылын чорударының элээн дуржулгазы Москвада, Ленинградта болгаш өске-даа хоорайларда ам чыгдынган. Партия организациялары микрорайоннарга доктаамал ажылдап турар агитбригадаларны, клубтарны, библиотекаларны, улус театларын, культура университеттерин, лекторийлерни хөй-ниитиниң шугуму-биле тургузуп, хөрөөженнер көвүделарын, улус дружиналарын, депутаттар көвүделарын, уруглар-биле ажыл чорудар комиссияларны, бажыңнар болгаш участоктар аайы-биле организастап турар. Ол микрорайонларда чурттап турар коммунистерни чурттакчылар ортузунга идепкейлиг ажылга хаара түүп турар. Ол бүгү—чүгле баштайгы базымнар-дыр. Кижилериң чурттап турар чериниң аайы-биле чорудар ажылды хөй-хөй хоорайларда багай тургускан.

Июнь Пленуму идеология ажылынга доктаамал киржирин бүгү-ле удуртукчу кадрлардан негээн. Партия, ажыл-агый, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары боттарының коллективтериниң мораль-политиктиг байдалын, бүдүрүлге планнарын күүседири дег, база-ла шак ынчаар харыылаар ужурлуг.

Миллион-миллион кылдыр санаттынып турар агитаторларның кедергей улуг отрядын бистиң партиявыс өстүрген. Оларның колдуг хөй вуруузу партийжи, хөй-ниитичи хүлээлгениң чуруму-биле марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын, бистиң партиявыстың политиказын массалар ортузунга чыл-чылы-биле, а харын-даа он-он чылдарда карак кызыл болгаш халажылга чогу-биле пропагандылап турар магалыг кижилер-дир. Оларның хөй-хөйүнге ол ажыл—ийнги мергежили, улуг, чаагай ажыл-хөрөө болу берген. Ынчангаш оларның ажылын болур-чогуурулу-биле үнелеп, мактаар болгаш оларның ажыл-чорудулгазынга ажыл-херекчи, тодаргай дузаны көргүзери-биле күжениишкин үндүрерин харамнанмас херек. Агитатор бүрүзү кижилер-биле бөдүүн, тодаргай, билдингир, сагышка кирингир кылдыр чугаалажып, сорук киринишкиниң болгаш чогаадыкчы эгелекчи чоруктуң оду-биле оларны хайныктырып, XXII съездиниң шиитпирлерин, СЭКП-ниң Программазын амыдыралга боттандырары дээш демиселге оларның күштерин көвүдедиринге парторганизацияның идепкейлиг болгаш хүн бүрүде дузаламчызы-биле чаңчыгып мергежээн турарын чедип алза чогуур.

(Август 1-де «Правданың» мурнуку үүлү).

АК-ДОВУРАКТЫҢ УЛУГ ТУДУУНДАН

КУЛЬТУРА-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуг эргелели ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның культура-амыдырал хандырылгазын эжикидер талазы-биле элээн ажылдарны боттандырып чоруткан. Он беш мун ажыг чурттакчы чоннуг Ак-Довурак ажылчын суурда будүрүлгениң, культура-амыдыралдың болгаш чуртталга бажыңнарының ажыглалга дужааган чаа тудуглары ай, чыл келир тудум улам-на немежип турар.

Амгы үеде бистиң суурувуста 1100 ажыг өөреникчилерлиг он бир чыл школазы, ажылчын аныяктарның кежээки школазы, музыка школазы, тудуг техникуму, ажылчыннарның будүрүлгечи мергежилин бедидерининң комбинады болгаш оон-даа өске өөредилге черлери бар.

Бирээзи 250—250 олуттарлыг ийи клубтар, 160-160 орунналыг ийи уруглар садтары болгаш 100 орунныг уруглар яслизи, ажылчын аныяктарның ниити чуртталга бажыңнарында 15 кызыл булуннар доктаамал ажылдап турар. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның культура-амыдырал хандырылгазын улам-на эжикидер сорулгабиле 11 мун ном фондулуг библиотеканы, үлетпүр бараанналарының, аъш-чемнин 15 саныг магазиннерин, тудуг участоктарында 8 ларёктарны болгаш суурда 5 столоваяларны ажыткан.

Хлеб заводу, дааранар болгаш сапык мастерскаялары, чунар бажын, хеп чуур чер, баш таарар чер, 60 орунныг эмнелге, амбулатория, аптека, радио, телефон станциялары дээш өске-даа культура-чырыдыышкынның албан черлери чурттакчы чонга бараан болуп турар. Чүгле сөөлгү ийи чылдарның дургузунда безин суурда чүс-чүс чуртталга бажыңнары ажыглалда кирген. Оон иштинде 50 ажыг ийи-ийи каът, бирээзинге-де 16-18 өг-бүле чурттаар, суг-биле чылыдар бажыңнар бар.

Бот ажылчыннар чаагайжыды кылган 14 ниити чуртталга бажыңнарында чурттап турар. Ак-Довуракты тудугжулары бо чылдың бирги чартыында 2592 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 100 олуттуг столоваяның, идиктер болгаш ном магазиннериин тудуун доозуп, ажыглалда дужааганнар.

Бо бүгү кылдынган ажылдарның түннелинде 2 чыл мурнунда турганы ышкаш, ажылчыннар өглерге азы майгыннарга чурттаар таварылгалар чайлаттынган. Амгы үеде Ак-Довурак суурнуң кедээр талазында, даг белинде туйбу-биле тудуп турар 4—5 каът бажыңнар хүн бүрү бедип үнүп турар. Ол болза келир үеде аар үлетпүрге ажылдаар ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның чурттаар хоорайлыдыр.

Культура-амыдырал хандырылгазының талазы-биле бистиң ажылывыста четпестер чок деп сөглеп болбас. Ол дугайында чоокта чаа болуп эрткен партия-ажыл-агый активиниң хуралында санал берген эштер тудуг эргелелиниң удуртукчулары бистерни, ылангыя ол ажылды шуут харыылап турар мени шугумчүлээни чөптүг. Оортан түннел үндүрүп, тодаргай хемчеглер алырын дугурушкан бис.

Ол хемчеглер мындыг: бо чылдың август айда дүн-хүн иштинде 10 тонна хлеб быжырар күчүлүг чаа заводту, аъш-чемнин болгаш ногааның 2 магазиннерин, поликлиниканы, 60 орунныг кезип эмнээр салбырны, 50 орунныг бөжүүр бажыңны, 16 өг-бүле чурттаар бир чуртталга бажыңын болгаш бир угда 50 кижи кирер чунар бажынны ажыглалга дужаар.

Чыл төнчүзүнге чедир 5064 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, дүн-хүн иштинде 500 кг. хеп чуур черни, 420 олуттуг кинотеатрны, күш-культура болгаш спорт залын, чүс ажыг тонна аъш-чем болгаш ногаа шыгжаар складтарны, сүт заводун база амыдырал хандырылга комбинадынын тудуун доозуп, ажыглалга киирери планда көрдүнген. Салдынган сорулга улуг.

Кол үүл тудугнуң ажылын бистериниң талавыстан оперативтиг организастап удуртуруувустан хамааржыр. Чурттакчы чоннуң санының өскенин база тудуг участоктарынга ажылчыннарның саат чоокка чедерин хандырар сорулга-биле республиканың Министерлер Чөвүлели Ак-Довурак суурга доктаамал автобус шимчээшкинин август 1-де ажыдарын Тыва автотреске (эш Антышевке) даандырган. Бөгүнге чедир бо дугайында хемчег алдынмааны эдептиг...

В. САМБА,
Тудуг эргелелинин начальнигинин амыдырал болгаш кадрлар талазы-биле оралакчызы.

КҮШ-АЖЫЛ — КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ҮНДЕЗИНИ

ВЛКСМ Тыва обкомунуң VI пленуму

Эш Г. Ширшиннив илеткелинден

Совет кижилерни коммунистиг ёзу-биле кижизидериниң сорулгаларын ханы болгаш бүгү тала-биле чугаалажып көрген СЭКП ТК-ның июнь Пленуму партияның болгаш совет улустуң амыдыралында чугула болуушкун болган деп, илеткелчи эгелээн. СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң делегеренгей чугаазында, эш Л. Ф. Ильичевтуң илеткелинде база июнь Пленумунуң шиитпирлериниң идеологтуг угланыышкынга партияның кол сорулгалары болгаш оларны боттандырарының аргалары тодаргайлаттынган.

СЭКП ТК-ның Пленумунга идеологтуг айтырыгны чугаалажып көрген чорук, совет кижилерни коммунистиг ёзуга кижизидериниң чугула адыры болу берген. Партия болза бодунуң салгакчызы—аныяктарны кижизидериниң айтырыгларын чүден артык кичээнгейлиг, сагыш човангыр көрүп турар дээрзи билдингир. Ол салгалдың маадырлыг ажыл-херектери, энтузиазми болгаш чогаадыкчы чүткүлү ленинчи партияның идегелин бадыткан шыдаан. Ленинчи комсомол болгаш совет аныяктар партияга болгаш чонунга бердингенин космосче база катап төөгүлүг чаа ужудуушкунну кылган Валерий Быковский биле Валентина Терешкованың нүүрүнде бадыткан көргүскен.

Оон дараазында илеткелчи бо чылдың июль айның 9—10 хүннерде болуп эткен ВЛКСМ ТК-ның III Пленумунуң чугаалашкан айтырыгларына доктааган. Совет аныяктарны коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң үндезининге кижизидериниң дугайында ол пленумга эн-не харысалгалыы-биле чугаалашкан деп, ол демдеглээн, аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң айтырыглары бистиң республиканы канчаар шиитпирлеттинип турарын чугаалаан.

Кижиниң коммунисчи үнезин кол тодарадыр чүүл—күш-ажылды чаа ёзу-биле көөр чорук—кижизидилгениң үндезини апарган деп, эш Ширшин чугаалаан. Бистиң республиканың аныяктары коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарына херек кырына киржип, хөй күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турар. Республиканың ажыл-ишчилери күрүнеге эзт болгаш дүк дужаарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Ол чедиишкинде аныяктарның улуг үлүү кирип турар. Республиканың үлетпүр индустриязының баштайгылары—«Тыва даг дүгү» комбинатка чартык чылда 6 мүн кижи-хүн үзүлген. Ажыл кылырындан ойталаар, эвээш күш үнүргеш, хөйүү алырын күзөрлер бистиң аравыста ам-даа бар. Бо чылдың апрельде Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчылары аныяк ооллар Д. Монгуш, Э. Донгак болгаш Т. Ооржак олар кандыг-даа черге ажылдавайн турган, кем-херек үүлгедип, истелге органнарынга кирген. Ындыг таварылгалар кайда-ла комсомол организациязы күш-ажылчы кижизидилгеже кошкак сагыш салып турар болдур, чүгле оон тыптып кээп турар. Ындыг таварылгаларны чымчак көөр чоруктан бистиң амыдыралывыска таарышпас болуушкуннар тыптыр.

Хөй-ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөр чоруккa кижилерни кижизидери чаа кижи дээш демиселдің шиитпирлиг звенозу деп июнь Пленуму демдеглээн деп, илеткелчи чугаалаан. Аныяктарның хөй нуруузу улустуң өнчүзүн бедиг-биле үнелеп турар. Ынчалза-даа бо талазы-биле техниканы камналга чок эдилеп турар фактылар бистиң республиканың аныяк механизаторларында бар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин чаа кижини кижизидеринге кайы хире улуг ужур-дузалыын партия айтып келген. Бистиң республикада ол шимчээшкинге 3000 ажыг аныяктар хаара туттунган, оларның хөй нуруузу ам үеде коммунистиг ёзу-биле чурттап болгаш ажылдап турар. Бо талазы-биле четпестеривис ам-даа улуг. Амдыгаа чедир дыка хөй фермалар, бригадалар, звенодар ол патриотчу шимчээшкинге хаара туттунмаан. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде көдээ аныяктарның чүгле беш хуузу киржип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары дээш чарышты аныяк ооллар, кыстарның ортузунга нептередир талазы-биле ажылды комсомол комитеттери ам-даа кошкак чорудуп турарындан, көдээниң аныяктарында чүгле 25 кижи бо шимчээшкинге киржип турар. Өвүрүн «Торгалыг» колхозта Чаа-Суур, «Коммунизмче орук» колхозта Арыг-Бажы сүт-бараан фермалары бо шимчээшкинге киржип турар аттыг, а шынында ында саанчылар ол дугайын билбес болуп турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң болгаш ВЛКСМ ТК-ның III Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни чаазы-биле удуртуп чорудары республиканың комсомол организациязының мурнунда, бо хүннерде улуг сорулгаларның бирээзи деп, илеткелчи чугаалаан.

Аныяктарны марксисчи-ленинчи теориялар-биле чепсеглээриниң болгаш комсомолчу политчыдыышкынны кижизидилгеге ажыглаарының талазы-биле айтырыгта ол доктааган. Республиканың аныяктарының болгаш комсомолчуларының ортузунда СЭКП-ниң XXII болгаш ВЛКСМ-ниң XIV съездилериниң материалдарын өөреп турар белгүмнер элээн нептерээн. «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазында А. Дагбалдай, Каа-Хем район эмнелгезинде эш Петрова, «Тиилелге» совхозтуң Төп сүт-бараан фермазында эштер Д. Камаа, К. Часкал ышкаш сураглыг аныяк пропагандистерни илеткелчи мактап чугаалаан.

ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик (секретары эш Ооржак), Каа-Хем (секретары эш Оюн), Өвүр (секретары эш Сандан), Улуг-Хем (секретары эш Дукар) район комитеттери, Кызыл хооркому (секретары эш Путинцев) аныяктар өөредилгезин багай чоруткан. Аныяктарның ортузунга политчыдыышкынны дараалашкак кылдыр, оларның билиг мергежилиниң аайы-биле чорудар деп ВЛКСМ ТК-ның Пленуму айыткан болгай. Ындыг өөредилгени боттандырарының хевирлерини ВЛКСМ обкомунуң бюрозу саналдап турар. Бирги чадага колдуунда аныяк кижи төөгү хөгжүлдезиниң кол-кол үе-чадаларын, коммунистиг ниитилелди тургузарының кол сорулгаларын өөренир ужурлуг. Кол чүве политиктиг болгаш техника-экономиктиг өөредилгенин харылзаазында. Ийиги чадага өөренир кижилер ортумак эртемниг, техникумнарда ийикпе азы дээди өөредилге чердеринде өөренип турарлар болур.

Үшкү чада—дээди эртемниг аныяктарга болгаш эртемден база чогаадыкчы интеллигенция. Аңаа философия, политэкономия, марксисчи-ленинчи этика талазы-биле семинарларның тускай системазы колдаан турар. Ындыг янзылыг өөредилгени чорударынга комсомол комитеттери амдыгааштан эгелеп белеткеним, пропагандистерни шилип алыр ужурлуг.

Аныяктарны кижизидериниң янзы-бүрү хевирлерин калбаа-биле ажыглаары, ылангыя хоочун салгалдың кижилериниң революсчу чаңчылдарынга, маадырлыг чоруктарының чижээнге оларны кижизидер ужурлуг. Ол хиреде бо талазы-биле четпестер хөй, оон туржук чамдык тураскаалдарны безин багай ажаан турар фактылар барын илеткелчи демдеглээн.

Школаларны амыдыралче чоокшуладып, бүдүрүлге өөредилгезин организастааны эки түннелди берген. Өөреникчилер ниити билигни алырыбиле кады, бүдүрүлге бригадаларынга ажылдап, тускай мергежилди ап турар. Ынчалза-даа школаларда өөредилге, кижизидилгелиг ажылче комсомол, пионер организацияларының кошкак кичээнгей салып турарындан, өөредилгени болур-чогуурубиле организаставаан, уругларның политиктиг кижизидилгезин экижитпейн турар фактыларны илеткелчи тодаргай чижектерге көргүскен. Школаны ара каар чоруктар хөй болгаш оон түннели назы четпээннерниң талазындан кем-херек үүлгедир чоруктарны болдуруп турар. Ол ышкаш Кызылда Күргененин педагогика институтунуң доозукчулары пионер болгаш комсомол ажылын кошкак билир болуп турар.

Ортумак болгаш дээди өөредилге черлерин доосканнардан тускай мергежилиниң аайы-биле ажылдавайн турарлар бар, ол талазы-биле ажылды комсомол организациялары база холга алыр болза чогуур.

Аныяктарның болгаш студентилериң ортузунга интернационалдыг кижизидилге чугула рольдуг. Чамдык аныяк кижилериниң, студентилериң иштинден арагалаар, хулиганнаар, харын-даа националисчи хөөн илередир чоруктарга эптеш чок болурунуң чугулазын илеткелчи демдеглээн. Ол ышкаш, эргинин шажынчудуге ышкаш артыышкыннары ала-чаягаар чиде бээр дээр хөөнден адырып, ёзулуг шаап халдакчы, атеистиг пропаганданы чорудары, олче хөй активти хаара тудары чугула.

Чоннуң культуразын болгаш амыдыралын бедидер талазы-биле айтырыг аныяктарны кижизидери-биле сырый холбаалыг дээрзин илеткелчи фактылар-биле бадыткап, ол талазыбиле чугула саналдарны көдүрген. Тываның комсомолчу аныяктары бо талазы-биле элээн көскү ажылдарны чоруткан: хойжуларже агиткультбригадаларны чорудуп, малчыннарның чуртталга бажыннарын, чунар бажыңнарны, кажааларны тутчур походтарже аттангылаан. Дыка хөй аныяк кижилер боттарының билиин чурттакчы чонга күзелдии-биле дамчыдып, олар-биле ажылдарны чорудуп турар. Чижээ, «Кара-Хөл» колхозтуң ыраккы Кула-Аскыр сүт-бараан фермазында 12 саанчыны комсомолчу кыс Х. Долзан билиг бедидер тускай бөлүмде өөредип турар, аныяк башкы Артаа «Тээли» совхозтуң Мажалык сүт-бараан фермазынга бир неделяда 4 удаа чедип, ында ажылдап турар чеди саанчыны өөредип турар дээш оон-даа өске.

Көдээ клубтарның болгаш боттывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылдарында, чогаадыкчы аныяктар-биле ажылда бар четпестерни шүгүмчүлээш, илеткелчи Черкаск областың аныяктарының болгаш комсомолчуларының ол талазы-биле дуржулгазын нептередириниң чугулазын айыткан.

Аныяктарның культурлуг дыштанылгазын шын организастаарының, ылангыя күш-культура болгаш спортту кижизидилгениң чугула, массалыг чепсээ болдурарының талазы-биле ам-даа хөй үүлдерни кылыр апаар дээрзин илеткелчи тодаргай чижектер-биле бадыткан турган көргүскен.

СЭКП ТК-ның ажык чагаазынга көдүртүнген айтырыгларны бүгү совет улус-биле бир демей, Тываның аныяк ооллар, кыстары бир үн-биле чүүлдүгүнүп, деткип турар дээрзин илеткелчи чугаазының төнчүзүнде демдеглээн.

Аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидер, оларны республиканың мурнунда туруп турар тодаргай сорулгаларны күүседиринче мобилизастаар талазы-биле комсомол эге организациялары болгаш комитеттери бүгү-ле үүлдерни кылып, оон-биле коммунизм тургузарының херээнге төлептиг үлүүн киирер дээрзин ВЛКСМ ТК-га база СЭКП-ниң Тыва обкомунга пленум бузүредип турар деп, эш Ширшин чугаалаан.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери ол хүлээлгелерниң күүселдезинге улуг үлүүн киирген дээрзин ол демдеглээн.

Амгы үеде бо коллектив мал чеминин белеткелинче идепкейлиг киришкен. Малга четчир хемчээлдиг чемнерни белеткеп алыры оон продуктулуун бедиринге, ону менди кыш ажырарынга эргежок чугула деп, ол айыткан.

Партия Төп Комитединиң июнь Пленумунга күш-культура хөгжүлдезинче улуг кичээнгей салган. Бистиң республиканың күш-культуржулары коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киришпишаан, бүдүрүлгеде ажыл-чорудулгазын спорт-биле чедиишкиннiг холбаштырып турар деп, республиканың спорт эки-тура ниитилелдериниң болгаш организацияларының Чөвүлелиниң даргазы эш **В. Юрьев** бодунуң саналынга чугаалаан. Оларның аразында Кызылдың алгы заводунда коммунистиг күш-ажыл бригадазының удуртукчузу И. Чижов, септелге заводунда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Б. Кукарин, хойжу М. Кошкар-оол болгаш өскелернин-даа бедик мергежилдиг спортчулар апарганын ол демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министри **Б. Болдур-оол** бодунуң саналынга аныяк салгакчыларны кижизидериниң айтырыгларынга доктааган. Улус өөредилгезинин системазын эде тургузаныының ачызында республиканың школаларында өөреникчилер бүдүрүлгечи чаңчылдарны ниити билиглерни чедип алыры-биле холбаштырып турар апарган. Өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаштырып турган, боттарының кижизидип турарларын коммунистиг аажы-чаңга төлептиг кылдыр кижизидип турар, башкы ажылының мастерлери бисте улам көвүдээн. Чүгле бо чылын безин өөредилге болгаш сагылга-чурумга чүс хуу өөредилгени чедип ап шыдаан башкыларның саны 450 кижи четкен, оон иштинде республика найысылалында ындыглар 100 ажып турар.

Бүдүрүлге-биле холбашкан чаа программалыг 8-ки классты бо чылын бистиң республиканың бир-ле дугаар элээн хөй школачылар доосканы. Ол ышкаш 11 чылдың бүдүрүлге өөредилгелиг школаларын бо өөредилге чылында 301 кижи доозуп, оларның 175 хирези көдээ ажыл-агыйже ажылдап чоруткан, үлетпүр бүдүрүлгелеринче 82 хире кижи школаларга чедип алганы тускай мергежилдерин ёзугаар ажылдап кирген.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бо чайын 21 хире өөреникчилер бригадалары ажылдап турар. Оларның хайгааралында чүгле үнелиг мал чеми культура кукуруза безин 1365 гектар черде өзүп турар. Уруглар аңаа боттарын күш-ажылчы ёзуга дадыктырып, амыдыралчы дуржулганы ап турар.

«Тиилелге» совхозта комсомол организациязының секретары, ында төп сүт-бараан фермазының эргелекчизи **С. Седен-оол** мынча дээн: СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң совхозтуң аныяктары улам-на улуг күзениишкин-биле ажылдап турар.

Бисте комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезинче улуг кичээнгей салдының турар. Ылангыя бистиң фермавыска СЭКП төөгүзү өөренириниң белгүмүн, зооветөөредилгени организастаан бис. Ол ышкаш кежээки школага 16 кижи өөренип турган, олардан 3 саанчы кежээки школаны доозуп, бүдүрүлге көргүзүүн бедидип, инек бүрүзүнден чартык чылда 800 — 850 литр сүтү саап алган.

Бистин фермавыста колдуунда комсомолчулар болгаш аныяктар ажылдап турар. Ол ферма хожудан калган ферма турган. Сөөлүредир социалистиг чарыштың дээди хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш чарышка бүгү ажылдакчыларны хаара туткан бис. Моон түннелинде коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп атты чоокта чаа чедип алдывыс.

Ындыг түннелди канчап чедип алган бис? Чарышты калбартышаан, ону баштаары-биле комсомол бөлүүн тургускан бис. Аныяктарның политиктиг өөредилгезин ажыл-херек-биле сырый холбаштырган. Бо бүгүнүң түннелинде мурнунда хожудангай турган ферма мурнакчыларның олурууунче кирген. Бо чартык чылда профэвилел обкомунун, ВЛКСМ обкомунуң болгаш СЭКП Танды райкомунуң база райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алдывыс. Ол ышкаш бистиң үлегеривис-биле коммунистиг күш-ажылдыы деп ат дээш демисежип үнген бригадалар база бар апарганы биске өөрүнчүг.

Ынчалза-даа бисте четпестер чок эвес деп, оратор демдеглээн. Көскү агитация бисте кончуг чавыс деннелде. Коммунистиг күш-ажыл дээш чарышта эвээш аныяктар киржип турар. Бо четпестерни чайладыр дээш кызып турар бис. Моон-биле кады ВЛКСМ Танды райкому, комсомол обкомунуң кежигүннериниң талазындан биске багай дузалап турарын демдеглээри чугула.

Өзүп орар аныяктарны кижизидеринге хөй күш болгаш ажыл негеттинер деп, Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының директору **Н. М. Мареева** чугаалаан.

Бистиң школавыстың ажылын анализтеп көөрүвүске, бүгү өөреникчилериң 30 ажыг хуузу кончуг эки болгаш эки өөредилгелиг, 6 класстар 100 хуу өөредилгелиг, чүгле 2 отрядтардан өске бүгү отрядтар ийидемдек чок өөренип турар болгаш школаның ниити өөредилге шынары багай эвес болду.

Мындыг түннелди чедип алыр дээш бирги эзлчегде өөреникчилериң боттарының харылзаазын бедиткеш, улуг өөреникчилер бичелеринге, шыырак өөреникчилер кошкактарывга, комсомолчулар пионерлерге, пионерлер октябряттарга дузалаар кылдыр ажылды ынчаар тургустувус. Оон ыңай өөреникчилериң үе-чергези-биле янзы-бүрү ажылдарны чоруткан. Улуг класстарны шефтеп турар организациялар-биле харылзааны күштелдирип, оларны чаа, солун утка-шынар-биле байыткан. Чижээ, АТК шефтеп турар клазы-биле бүдүрүлге өөредилгезин чоруттушаан, социалистиг чарышты чарып алган. Олар түннелин доктаамал хынажып турарлар. Бо дээрге чүгле өөреникчилерге эвес, харын ажылчыннарга база ажыктыг, оларның аразында харылзааны улам быжыглап турар чүүл болган. Ол ышкаш, школаны шефтеп турар «Улуг-Хая» совхозбиске база эки дузалап, өөреникчилер-биле мурнакчыларның ужуражылгаларын чорудуп турар.

Школада пионер ажылы элээн экижээн. Пионер хөделиишкинниң зоналарында ажыл багай эвес. Пионер эвес бичии уруглар база отрядтарның доктаамал хайгааралында турар.

Өөреникчилерни кижизидеринге күш-ажылчы чыыштарның ужур-дузазы дыка улуг. Бистиң школавыс ындыг чыыштарны организастап, кудумчу ногаанчыдылгазы, школа девискээрин чурумчудары ышкаш өскедаа дузалыг ажылдарны пионерлерниң идепкейлиг киржилгези-биле кылып турар.

Школаның башкылар коллективи өөреникчи комсомолчуларның кижизидилгезинче кичээнгей салып, комсомол организациязынга дузалап турар. Комсомолчуларга илеткелдерни, лекцияларны кылып, диспуттарны болгаш янзы-бүрү кежээлерни организастап турар. Ылангыя хоорайның бүдүрүлгелеринге болгаш совхозка эрттиргилээн кежээлер өөреникчилерге улуг салдарны чедирген.

Чамдык черлерде ышкаш, бисте база-ла өөредилге биле кижизидилгениң харылзаазы ам-даа кошкак. Ынчангаш багай өөренир, корум-чурум үрээр чоруктар болуп турар. Ол дээрге идеологтуг ажылда үрей кылыышкын-дыр. Өөредилге биле кижизидилге чүгле школаның хереэ эвес, а бүгү-ниитиниң хереэ болгай. ВЛКСМ Улуг-Хем комитеди комсомолчуларның, пионерлерниң эки эгелээшкинин детквес, дузалавас, оларның негелдерин билбес, шуут-ла уйгузурай берген орар. Ол ышкаш культура-чырыдыышкын албан черлери өөреникчилерниң кижизидилгезинче кичээнгей салыр ужурлуг.

— Бир эвес бис ниити күш-биле шупту ажылдаар болзувусса, кижизидилге чедиишкинниг шиитпирлеттинер, а бир эвес багай ажылдаанывыстан идеологтуг ажылга чаңгыс хуу-даа үрей кылыышкын тыптыр болза, коммунизмче шимчээшкинге моондактаар—деп, эш Мареева демдеглээн.

Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының министри эш **О. Алдын-оол** бодунун саналынга республиканың комсомол организациязының кижизидилге талазы-биле кылган ажылдарын демдеглээн. Ынчалза-даа республиканда хөй-ниитинин корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарның өвөөжевейн турарын, ылангыя оларның иштинде аныяктарның хөй болуп, а комсомолчуларның безин бар болуп турарын ол тодаргай чижектер-биле көргүскен.

Аныяктарның болгаш назы четпээн бичии ооллардың талазындан кем-херек үүлгедир, хөй-ниитинин корум-чурумун үрээр чоруктар Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда, Хову-Аксында болгаш Кызылда удаадараа таваржып турар. Бо бүгү дээрге аныяктар ортузунда политкижизидилгелиг ажылдың куду деннелдиин херечилеп, ылангыя назы четпээннериң кем-херек үүлгедир чоруу — бүгү-ниити өөредилгениң хоойлузун багай күүседип турарын херечилеп турар.

Республиканың комсомол организациялары эки чүүлдерни кылган. Ынчалза-даа корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарны соксадыр дээш ёзулуг демисел чоруттайн турарын ол шүгүмчүлээн

Чыраа-Бажы 11 чыл школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазының бригадири **М. Куулар** ол бригаданың ажылын пленумга чугаалаан. Бистиң бригадавыс 25 гектар кукуруза болгаш элээн каш гектар картофель, ногаа аймаан ажаап өстүрүп турар. Тарылганы хараганың сөккен шөлге чоруткан. Ам үеде ийи катап сайзырадып ажылдавышаан, минералдыг чемишчидилгени чоруткан деп, ол чугаалаан.

Бистиң бригадавыс ийи чыл ажылдап келген, эки ажылдавас болза, чер чүү-даа бербейн баар дээрзин эки билип алган бис. Ынчангаш чүткулдуг ажылдап, дыштанылгавысты омак-хөлүг эрттирип турар бис. Биске «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы эки дузалап, техника-биле болгаш культурлуг чурттап, дыштанылгавысты таарымчалыг байдалды тургузуп берген. Ынчангаш эки ажылдап тур бис, боттарывыстың мурнакчыларывыс-даа бар.

Аныяктар бистерге эки өөренип, ажылдап чурттаарының, хөлүг дыштанылгаларын бүгү эки аргаларын бергени дээш, бистиң дугайывыста ада сагыш, салыышкыны дээш «Чыраа-Бажы» школазының өөреникчилери бистер СЭКП ТК-га, Никита Сергеевич Хрущевка ханызы-биле өөруп четтиргенивисти илергейлевишаан, моон соңгаар коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттап өөренир дээш улам, кызарывысты бүзүредип тур бис деп, школачы бригадир чугаалаан.

Бус-турбиналыг электри станциязында комсомолдуң политкижизидилгелиг, бүдүрүлгечи ажыл-хереклериниң дугайын станциянын механиги эш **А. Григорьев** чугаалаан.

Коммунизмни калбаа-биле тургузуп турар үеде идей-кижизидилгелиг ажылды бедидери кажангыдан-даа артык чугула дээрзин ол демдеглээн. Коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар ол бүдүрүлгеде политиктиг өөредилге, политкижизидилгелиг ажыл эки тургустунган. Хөй ажылчынар 2 — 3 мергежилди чедип алган. Хөй-ниитичи конструкторлар бюрозу, чаартыкчылар багай эвес ажылдап турар.

Комсомолчулар коммунистиг күш-ажыл дээш демиселдің чөвүлелин, комсомолчу прожекторну тургузуп, партия-күрүне контролюнга дузалаар болуктерде ажылдап турар. Бо бүгү четпестерни чайладып, эки түннелдиг ажылдаарына дузалап турар. Чарыштың түннелин үндүрерде, кижилерниң аажы-чаң байдалын база барымдаалап, кандыг бир эпчок чүве кылган таварылганы бүгү коллектив онаа болуушкун дег шыңгыы көрүп турар.

Эш Григорьев хоорайда чамдык арагалаар, хөй-ниитинин корум-чурумун үрээр аныяк кижилериниң барын айыткаш, комсомол хооркому оон-биле шыңгыы демиселди чорутса чогуур деп саналдаан.

Комсомолдун Красноярск көдээ крайкомунуң бирги секретары эш **Н. Я. Мельников** индирге үнүп кээрге, пленумнуң киржикчилери диниттиг адыш часкаашкын-биле уткаан. Эш Мельников Красноярск крайның бүгү комсомолчуларының болгаш аныяктарының мурнундан пленумнуң киржикчилеринге, Тываның бүгү ооллар, кыстарынга изиг байыр чедирген.

Тыванын болгаш Красноярскиниң аныяктарының аразында найырал шагдан бээр тургустунган, ленинчи национал политиканың ачызында ол найырал улам өзүп быжыккан деп ол демдеглээн. Тываның комсомол организациязының боттандырганы аажок улуг политкижидилгелиг ажылын ол бедин-биле үнелеп, «Тыва кобальт» «Тыва даг дүгү» комбинаттарны, Ак-Довурак—Абаза оруун калы тудуп турарын демдеглээн. Кожалрывыстың чедиишкиннеринге кызыгаар чок өөрүп турар бис. Ынчангаш бодувустун ажыл-хереэвисти допчузу-биле таныштырайн дээш, эш Мельников крайның сөөлгү 10 чылда өзүлдезин, ам салып турар сорулгаларын чугаалаан. Крайның комсомол организациязының кезиинден хөйү дээди болгаш ортумак эртемниг, ында 4000 ажыг тускай эртемниглер, 1,5 мүн башкылар бар. Культура албан черлери дыка хөй, биче нациялар ам чечекте-лип турар булуңнар кылдыр сайзыраан дээрзин ол демдеглээш, крайның комсомолчуларының хүлээлгелерин, ону канчаар күүседип турарын чугаалаан.

Эш Мельников Тыва биле Красноярскиниң аныяктарының аразында найрал улам-на калбарып, быжыксын деп, бодунун чугаазын доосканы.

ВЛКСМ Чөөн-Хемчик комитединиң секретары **Л. Монгуш** пленумга эрес саналдаан. Ол, бирги эзлчегде Красноярск крайның комсомолчуларынга болгаш аныяктарынга Тываның аныяктарының изиг байырын чедирерип эш Н. Мельниковтан пленум киржикчилериниң өмүнээзинден дилээш, оон Тывага кээп, комсомолчулар-биле ужурашканы дээш аныяктарның өөрүп четтиргенин илергейлээн.

СЭКП ТК-ның, ВЛКСМ ТК-ның пленумнарының аныяктарның мурнунга салган сорулгаларын күүседир дээш, Чөөн-Хемчиктин комсомолчулары болгаш аныяктары чүткүлүг ажылдап, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап турарын ол демдеглээн. Бисте хөй сүт саап ап, чүс баш хойдан 105 — 110 хураган ап, бир хойдан 2,5 кг дүк ап турар аныяк мурнакчылар хөй деп, секретарь чоргаарал-биле чугаалаан. Ылангыя аныяктар малчыннарже культура походун организастаан. Янзы-бүрү хемчеглерни чорудуп, белгүмнерни организастап турар. Ам үеде 22 чүнар бажыңнар, 17 кызыл булуңнарны кылып, 7 фермаларны комсомолчу-аныяктар механизастаан. Районда 15 агиткульбригадалар ажылдап турар. Бо чылын аныяктарның 3 кежээки школазын, механизатор өөредилгени организастаан болгаш өске-даа.

Ынчалза-даа ажылда четпестер амдаа хөй дээрзин демдеглээш, эш Монгуш ол бүгүнү дүрген чайладыр дээш чаа ёзу-биле күзениишкиниг ажылдаар бис деп чугаалаан.

ВЛКСМ обкомунуң пленумунга Культура министри эш **М. Хомушку**, республиканың потребсоюз даргазы эш **Б. Будегчиев**, аныяк чогаалчы **А. Даржаа** олар база санал бергеннер.

ВЛКСМ Төп Комитединиң секретары эш **В. Т. Дувакин** пленумга делегеренгей чүве чугаалаан, Тываның комсомолчуларының мурнунда политкижизидилгелиг ажыл талазыбиле сорулгаларга тодаргай доктааган. Чугаазының сөөлгү кезээнге ВЛКСМ биле Кыдаттың комсомолунуң аразында харылзаалар дугайын делегеренгей чугаалаан.

Санал-оналын солчуп турлар

— Коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турарларның саны бистиң аныяк кызылчыларывыстың аразында улам-на көвүдеп турар. Совет кижилерни коммунистиг ёзуга кижизидериниң чугула адыры болу берген ол шимчээшкинде республика найысылалының бүдүрүлгелеринде ниитизи-биле 1143 аныяктар бар—деп, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң секретары **Ю. Путинцев** пленумга баштайла санал бергеш демдеглээн. Хоорайның аныяк кижилери бүдүрүлгелерде эки көргүзүглерни чедип ап турарындан ангыда, бүгү-ле хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип турар апарганы оларның аажы-чаңының улам өскенин херечилеп турар. Тус-тус комсомол организацияларындан ооллар болгаш кыстар улусчу дружиналарда хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалажып, бот-тывынгыр уран чүүл белгүмнеринге идепкейлиг киржип турар.

Чалыы кижилерниң хостуг шагын чөп ажыглаарын организастаар талазы-биле хоорайның комсомол комитеди эвээш эвес ажылды чорудуп турар. Комитеттиң бюрозунга августуң 1—3-ке чедир ол талазы-биле семинар эрттирерин шиитпирлээн.

Аныяктарны марксисчи-ленинчи ёзуга кижизидериниң талазы-биле илеткелчиниң көдүрген айтырыгларын детквишаан, эш Путинцев хоорайның комсомол организациязынга политчыдыышкын четкизин канчаар организастааның чугаалаан. Хоорайда бүдүрүлгелерге болгаш алban организацияларга аныяктарның 49 ындыг белгүмнери ажылдап кыштаан. Оларның улуг нуруузу боттарының программаларын чедиишкиниг доосканы, ынчалза-даа комсомол комитединин болгаш эге организацияларының удуртулгазының кошкаа-биле чамдык белгүмнер кичээлдерин эчизинге чедирбээн болуп турар. Келир өөредилге чылында бо ажылды чаа ёзу-биле чорудар белеткел хемчегларни алыр апаар дээрзин ол бадыткаан.

Пленумнуң индиринде — композитор **С. Бюрбе** СЭКП ТК-нын июнь Пленумунга көдүртүнген чугула айтырыглар культура фронтузунуң ажылдакчыларын элээн онза бодалдарже кыйгырып турар. Чогум-на аңаа совет кижини коммунистиг ёзуга кижизидериниң өске чугула айтырыглары-биле чергелештир, музыка хөгжүлдезиниң талазы-биле чаа үүлдерни демдеглээн болгай деп, оратор чугаалаан. Бистиң республиканың композиторлары чаа-чаа солун аялгаларны чогаадып турар апарган. Музыка чогаадырынга сонуургалдыгларның саны чыл келген дудум-на улам өзүп турары өөрүнчүг. Ам үеде тускай мергежилдиг композиторлар болгаш бот-тывынгыр композиторлар шупту 30 чедир санаттынып турар. Эш Чульдум-Сүрүнүн чогаатканы «Моол-совет найыралдың ырызы», эш С. Базыр-ооллдың — «Мээң колхозум» деп ырызы дээш оон-даа өске аялгалар чоннуң сагыш-сеткилин өөрүп шыдапкан.

— Бистиң районнуң комсомол организациязы эргинин артыышкыны болур — чүдүлгере удур пропаганданы күштелдирип турары таварылга эвес. Коммунизм тургузукчузу чаа кижини кижизидеринге моондактарның бирээзи болур шажын-чүдүлгеге удур коммунистиг кижизидилге эптеш чок демиселди чорудар ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның июнь Пленумунга айыткан болгай—деп, Каа-Хем районда ВЛКСМ комитединиң секретары эш **Б. Оюн** бодунуң саналын эгелээн.

Каа-Хем өрү Сизим, Үжеп, Чодураалыг ынчаар шажычы кижилер школа назылыг уруг-дарыының пионерге болгаш комсомолга кирерин хоруп, аныяк салгалдың культурлуг амыдыралынга моондак чедирерин ораалдажыр чоруктар хөй. Эржейде бүдүн школаның өөреникчилериниң чүгле 11 уруг пионержи галстуктарлыг чоруп турар. Ынчалза-даа районда комсомол комитеди өске хөй-ниити организациялары-биле демнежип алгаш, чамдык үре-түннелдиг ажылдарны ап чоруткан. Ындыг өг-бүлелерден чамдык аныяк кижилер ам үеде комсомол кежигүнүнге безин кирип ап турар апарган. Чижээ, Сизим чурттуг Зина Н. чоокта чаа ленинчи комсомолдун хүрээлеңинге кирип тура, «эртемнин болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин, бүгү совет Аныяктарның чаагай амыдыралын хажыызындан көрүп олурар хөөнүм чок. Шажынның меге суртаалынган кезээде адырылганым демдээ кылдыр аныяктарның Коммунистиг Эвилелинге кирерин быжыы-биле шиитпирлеп алган мен» деп чугаалаан.

Атеисчи пропаганданы чедиишкиниг чорударынга биске комсомол обкомундан лекциялар, тускай мергежилдиг лекторлар-биле хандырып, башкыларның болгаш комсомолчу активчилерниң каш хонуктуг семинарларын эрттирип дузалаарын күзээн ийик бис деп, ол чугаалаан.

Сураглыг саанчы, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады **Александра Үзүйген** пленумнуң индиринден бодунуң коллективиниң бо чылгы чедиишкиннерин чугаалаан. Тывада хоочун колхозтарның бирээзи «Кызыл тараачын» чеди чылдың бешки чылының баштайгы чартыында күрүне мурнунга алган хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турарларның саны бистиң аныяк кызылчыларывыстың аразында улам-на көвүдеп турар. Совет кижилерни коммунистиг ёзуга кижизидериниң чугула адыры болу берген ол шимчээшкинде республика найысылалының бүдүрүлгелеринде ниитизи-биле 1143 аныяктар бар—деп, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң секретары **Ю. Путинцев** пленумга баштайла санал бергеш демдеглээн. Хоорайның аныяк кижилери бүдүрүлгелерде эки көргүзүглерни чедип ап турарындан ангыда, бүгү-ле хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип турар апарганы оларның аажы-чаңының улам өскенин херечилеп турар. Тус-тус комсомол организацияларындан ооллар болгаш кыстар улусчу дружиналарда хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалажып, бот-тывынгыр уран чүүл белгүмнеринге идепкейлиг киржип турар.

Чалыы кижилерниң хостуг шагын чөп ажыглаарын организастаар талазы-биле хоорайның комсомол комитеди эвээш эвес ажылды чорудуп турар. Комитеттиң бюрозунга августуң 1—3-ке чедир ол талазы-биле семинар эрттирерин шиитпирлээн.

Аныяктарны марксисчи-ленинчи ёзуга кижизидериниң талазы-биле илеткелчиниң көдүрген айтырыглаларын детквишаан, эш Путинцев хоорайның комсомол организациязынга политчыдыышкын четкизин канчаар организастааның чугаалаан. Хоорайда бүдүрүлгелерге болгаш алban организацияларга аныяктарның 49 ындыг белгүмнери ажылдап кышт

Курск дээрбээнге тулчуушкуннуң 20 чыл болганынга

Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле дайыннар төвгүзүнге туруп көрбээн танкалыг тулчуушкун таптыг-ла 20 чыл мурнунда Белгород областың Прохоровка суурунга болган.

Ынчаарда чугаалажып турганы-биле алырга, азарганчыг бичии черге, «дайынның километринге», бүдүн чартык муң танкалар иэзп таварышкан. Аңаа совет танкалар тиилеп үнген.

Ам ол черлерде свёкла өстүрер «Октябрьский» совхозтуң болгаш «Кызыл тук» колхозтуң тараа-хадылаң черлери чаттыла берген чыдар. Ол болза Прохоровск районда эң-не улуг ажыл-агыйлар-дыр.

ЧУРУКТА: Прохоровск быжыглаашынынга тулчуушкуннуң киржикчизи, мурнунда танкист чораан, а ам Калинин аттыг колхозтуң хаван фермазының эргеленчизи, Совет Эвилелинин Маадыры К. Лиманский биле свёкла өстүрүп турар «Октябрьский» совхозтуң комбайнери А. Селюков олар мурнунда тулчуушкун болуп турган черде турлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Улусчу контроль чөруп тур

Частырыгларны эдип, ажылды шулуудаткан

Барыын-Хемчик районда партия-күрүне контролюнуң комитеди дузалаар бөлүктериниң база массаларның идепкейлиг киржилгези-биле чер-черге хыналдаларны чоруткан. Оон илерээни: «Союзселхозтехниканың» район салбыры «ДТ-54» деп бир тракторну септээни дээш 800 рубль алыр ужурлуг турган, 880 рубльди төлеттирип алганы шын эвес болган. Септелге дээш ниитизи-биле 2000 рубльди артыр төлеттиргени чүвениң шынынга канчап-даа дүүшпес. Ол ынча түүнүг акшаны хамаарышкан колхозтарга болгаш совхозтарга партия-күрүне контролюнуң комитеди дедир эгиттирген.

Ниитизи-биле 10 муң рубль өртектиг, ажыл-агыйларга мырынай хереглеттинмес техника кезектери «Союзсельхозтехника» салбырының складтарында ажыглал чок чыдар. Колхозтарның, совхозтарның чагын хүлээп ап турар «Сельхозтехника» салбырының харысалгалыг ажылдакчызы эш Пратухин чагыг ёзугаар кезектер артык кезектерни чагыдып эккелдирер талазы-биле боттуг хемчеглерни албаан, а харын Чөөн-Хемчик эргелелиниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга хереглеттинмес кезектер чыглы берген чыдар.

«Союзсельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны чамдыкта чагыг барымдаалавайн, таварышкан-на кезектерни чөрүдүп турганы шын эвес. Ындыг кезектериң ажыы эвээш болганын практика көргүскен.

— Фактура силериң адрезиңерде бижиттинген-дир, ынчангаш ында айыттынган кезектерни алыр апаар силер. Оларны дедир чорудар болза, албас бис, Саян артынче барып, садыптыңар—деп «Союзсельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчылары ынчаар дыңнаткан. Ындыг практиканы чөптүг деп санап болбас. Чижээ, Барыын-Хемчик районга тускай чагыг ёзугаар кукуруза олуртур 13 машинаны чорудар турган 28-ти, силос ажаар 8 комбайнның орнунга 17 комбайнны чорудып берген. «Союзсельхозтехника» салбырының девискээринде хөй чаа техника сандаргай чыткылаар. Олар ам-даа эптеттинмээн. Хөй акша-хөрөнги өртектиг, ажыглаттынмас кезектерни эккелдирип турган болгаш ажылга харысалга чок чоруун көргеш, эш Пратухинни партия-күрүне контролюнуң комитеди шынгыы донгуткан, салбырның эргелекчизи эш Силкинни шынгыы сагындырган. Салбырда ындыг четпестерни эргелекчи көре тургаш, чайладырының хемчеглерин албаанын болгаш частырыгларны этпээнин комитет буруу шапкан. Илерээн четпестерни чоокку үеде чайладыр дугайында салбырның удуртукчуларынга партия-күрүне контролюнуң комитеди дааскан.

«Мурнакчы» колхозтуң удуртукчулары «Малчын» колхозтан 17 бидон саржагны эккелдиргеш, күрүнеге сүт садарының планын ооң-биле долдуруп күүсеткен. Ындыг-даа болза, колхоз бодунуң сүдү-биле күрүнеге сүт садарының планын күүсетпээн. Ол удуртукчулар бар аргаларны ылап санап көргеш, ажылды эки организастаан болза, чылдың бирги чартыында күрүнеге сүт садарының планын колхоз бодунуң күжү-биле күүседип болур аргалыг турган.

«Малчын» колхозтуң удуртукчулары 17 бидон саржагны «Мурнакчы» колхозка «чегдирген». Ол колхоз июль, август айларда саржагны боду-биле «Малчын» колхозка дедир эгидер деп ийи ажыл-агыйларның удуртукчуларының дуржулгазы ындыг болган. Ындыг байдал-биле карак ажыттаашкын болза, күрүне мегелээн, ооң мурнунга шынчы эвес чорук-тур.

Артельдиң № 24 отчёдундан көөрге, «Мурнакчы» колхоз чылдың бирги чартыында 591 центнер сүттү бүдүрген, а күрүнеге сатканы—658 центнер болган. Моон ап көөрге, сүттү бүдүргениниң күрүнеге сатканы хөй апарган, азы 67 тонна көвүдээн-дир. Ол болза, шын эвес, харын сүттү бүдүргениниң күрүнеге сатканы эвээш болур. Ынчангаш мегелээшкиниң туттурганының база бир фактызы ол.

Сес бидон саржагны Маслопром хүлээп албайн, дедир эгиткен. Чүге дизе, саржаг багай чыттыг, салидолбиле холушкан, бидоннарның ишти арыг эвес болган. «Малчын» колхозтуң удуртукчулары артелиниң саржаан өске ажыл-агыйга, чегдиргенин таарымчалыг чорук деп санап болбас. Иштин чугбаан, салидол турган бидоннарга саржагны куткаш, карак ажыттап чорудупканын харысалга чок чорук деп санаар херек.

«Мурнакчы» колхозтуң удуртукчулары сиген кезер машиналарның, тараа комбайннарының септелгези доозулган деп медээлээн, а херек кырында 3 комбайн, сиген кезер чамдык машиналар септеттинмээн. Шын эвес медээлерни киирип турганы дээш колхоз даргалы эш Кудурукпайны, улуг бухгалтер эш Сундуй-оолду партия-күрүне контролюнуң комитединиң хуралынга шыңгыы донгуткан. Партийжи контрольду сулаткан парторганизацияның секретары эш Данзын шыңгыы сагындырыг алган. Үстүнде ады үнген эштер боттарының буруузун билинген.

Тараа хүлээп алыр пунктунуң белеткели кайы хире чоруп турар дугайында ооң эргелекчизи эш Араптаның информациязын комитеттиң хуралынга чугаалашкан. Район бо чылын күрүнеге 4250 тонна тараана садар. Тараа урар 7 склад чүгээр белеткелдиг, складтарның 1028 дөрбелчин метр шелүн асфалтылап доскан. Тараа белеткел пунктузунуң ажылчыннары 4 транспортёрну, тараа кургадыр 3 кезек черни, 27 электромоторну септээн.

Моон-биле чергелештир хөй четпестер хыналдадан илерээн: өртке удур хемчеглер чогуур негелдезинге чедир чоруттунмаан, бо талазы-биле белеткел, өрт өөрөр чепсек-хереклерге четпес. Складтарның ишти арыглаттынмаан. Бухгалтерия документилерин хынаанындан илерээни — эрткен чылын бир совхоз арбайны эккеп дужаарга, лаборант частырыг кылып, кызыл-тас кылдыр бижип кааны илерээн. Ынчангаш документ барымдаалаарга, 3400 кг кызыл-тас четпес, а 3420 кг арбай артып турар апарган. Четче кылдынмаан түүлдерни чедир кылыр, четпестерни чоокку үеде чайладыр дугайында боттуг хемчеглерни алырын эш Араптанга партия-күрүне контролюнуң комитединиң хуралынган дааскан.

К. КАЛГАХӨӨ,
Барыын-Хемчик парткомунуң инспектор-парторганизакчызы.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Амыдырал айтырыынче сагыш сал ыр

«Күш-ажылдың хостуу» колхозуна ийи чыл бурунгаар акша төлевиринче шилчээн. Күш-ажылга кылганың барымдаалап ай санында акша алыр чорук, колхозчуларның материалдыг сонуургалын улгаттырган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн-даа бедиткен.

Ынчалза-даа колхозтуң баштаар чери сөөлгү үеде колхозчуларның ажыд төлевирин чогуур үезинде төлевес апарган. Ылангыя апрель айда ажылдааны дээш акшаның чүгле чартыын июльдуң эгезинде эккеп берген, а май, июнь айларының амдаа бээр шинчи чок болуп турар.

Амгы үеде колхозчулар сиген ажаап алышкынынга калбаа-биле киржип турар. Массалыг хереглелдиң барааннарын салып алыр акша чокка чурттаары колхозчуларга дыка таарымча чок болуп турарын колхозтуң баштаар чери, күрүне банкызының Шагаан-Арыг салбыры чүү деп бодап турарлар ирги?

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Ирик көвүрүглер

Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурдан ырак эвесте 10 ажыг километр черде 4 көвүрүг ирээш, буступ, үрелип эгелээн. Бо көвүрүглерни кылгандан бээр 20 чыл ашкан. Ук көвүрүглерни Чөөн-Хемчиктиң № 1030 орук участогу кылыр болгаш харылаар турган. Ук черниң начальниги эш Ойдуп Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурга чаңгыс катап келгеш чана берген.

Ол көвүрүглер-биле Өвүр болгаш Мөнгүн-Тайгаже чүүктер сөөрткен машиналар болгаш почта, автобус дээш бүгү-ле машиналар чоруп турар. Бо дугайында Чөөн-Хемчиктиң орук чери, ооң начальниги эш Ойдуп, Өвүр районнуң орук мастери эш Канчыыр-оол олар чүү бодап орарыл?

Ам кол чүве болза, ук көвүрүглерни дүрген септеп, оларны үргүлчү улегерлиг тургузары болуп турар.

А. АРТАА.

Садыг—чоннуу-биле болур ужурлуг

Самагалдай суурнуң магазиннеринге кижилер халас шак эрттирип, үр үеде ээлгегге турар ужурга таваржып турар. Дежурный магазин үр үениң иштинде ажылдавайн келген. Ол ышкаш ларёк сөөлгү үеде көнгүс ажыттынмастаан. Столоваяда байдал база-ла оон дээредевес.

Аъш-чем садының эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар кылып кааны таарымча чок, чүге дизе кижилере эртен ажылдап чоруурунуң мурнунда хереглээр аъш-чемин саттының алырын күүсээр. Аъш-чем садының эртенгиниң 7 шак чартыктан эгелеп ажылдаар кылдыр чурумчудары негеттинип турда, хамаарышкан черлер ону херекке албайн турар.

Бо үстүнде четпестерни дарый узуткан, чоруур хемчеглерни алыры райпо баштаар черинден (даргазы Монгуш) чон негеп турар. Чонга төлептиг бараан болуру, чоннуң негелдезин күүседири — кооператорларның кол хүлээлгези эвес чүве бе?!

М. МАРГЫС-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Школалар септелгези

«МАЙ 1-ЗИ» КОЛХОЗТА

Тожу районнуң школалары июль 16-га чедир оттулар ыяжын бүрүн дужурүп албышаан; септелгени база дүрген темпи-биле чорудуп турар. Ылангыя «Май 1-зи» колхозта школа септелгези эки болуп турарын демдеглээри чугула. Колхозтуң К. Дажыжыкка баштаткан тудугжу звенозу Ийде ийи аал чурттаар башкылар бажының июньнуң төнчүзүнде тудуп доскан. Тудугжулар ам июльдуң 23-тен эгелээш, Дээтпелик деп черде узуну 14 м, дооразы 7 м бажыңның тудуунче кирген болгаш ол бажыңны август айда доозар сорулганы салып алган шалыпчы ажылдап турарлар. Бызаңчылардан эштер Сарыг-Хува, Мыйгакчык, Чылбак, Кылбыжа, Байыр-оол, Дажыжык олар хүн нормазын ажыр күүседип турар.

* * *

ЧАА ШКОЛАНЫ ТУДУП ТУРАР

Ол колхозтуң девискээри Дээтпеликде кадыы багай уруглар өөренир 160 олуттуг чаа школаның тудуун июль айның эгезинден кылып эгелээн. Хоочун бызаңчы К. Хүлербенге баштаткан тудугжу бригада школаның ханазын хүн-бүрү бедидип бар чоруур. Колхозтуң чолаачызы Д. Хемер-оол тайгада белеткээн чудуктарны машиназы-биле хүнде үш катап сөөртүп турар. Школаның рамаларын чазаныр цехтиң бызаңчылары белеткеп эгелээн. Тудугжулар ам школаның ханазын ноябрь 1-де доозар сорулганы салып алган, шалыпчы ажылдап турарлар.

Тудугнуң темпизи дүрген чоруп турза-даа, ханаже чудуктар үндүр тырттар чоон хендир, улуг өрүмнер болгаш кадаг чогундан ажыл саадап турарын тудугжулар хомудап чугаалап турарлар. Бир эвес эргежок чугула чүүлдер-биле тудугжуларны долу хандырган болза, ажыл оон-даа экижиир турган.

В. Аракчаа.

* * *

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем школазы мурнуку чылдарда септелгени долузу-биле кылбайн, кызза чогуур хөй чүүлү кыры-биле эрегелеп турган. Бо чылын ында байдал шуут өске. Школаның бүгү класстарының болгаш башкылар чурттаар 6 бажыңның эжиктерин, соңгаларын септээн, шалазын будаан. Школа чоокка чедир 11 печканы салдыртпышаан, эрги херимни чаарты солуп, элээн улуг бажыңны крышалаан. Өөредилге мастерскаязында ам ийи станокту база тургускан. Эрги парталарны бүрүн септээш, ооң кырынга 35 чаа партаны база садып алган. Школаның септелгезинге бызаңчылар К. Чимбин, М. Садыы, К. Үнүкей, печка салыкчызы В. Авчитаев, аштакчы Т. Быйлан олар идепкейлиг киришкеннер. Септелге доозулганы-биле кады кызын оттуларынга четчир ыяш база дүжүрттүнген.

К. ЧОЛДАК-ООЛ.

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

УТТУНДУРБАС ӨӨРҮШКҮМ

1960 чылдың күзүнүнде театр студиязынга хүлээп алган бөлүк студийжилериң аразынга мен база кирдим. Ол-ла чылын кежээки школаның 8-ки класынга өөренип кирген мен.

1963 чыл мээң амыдыралымга уттундурбас чыл. Студияны чедиишкиниг доозуп, дипломну албышаан, кежээки школаның 10-гу класын доозуп, ортумак эртемниң аттестадын холга алдым. Оон-биле кады Ленинградтың музыка болгаш кинематография институдунче киреринин экзаменнерин дужаап, улуг Ленинниң адын эдилээн, маадыр хоорайга барып өөренир аас-кежиктиг болган мен.

К. Кара-Сал.

ХОСТУГ ШАГЫНДА

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының аныяктары хостуг үезин чөп ажыглап билирлер. Салбырда бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмү эки ажыдап турар. Аныяктар боттарының концертин чон мурнунга каш удаа бараалгатканнар.

О. Кайгал-оол.

* * *

СОНУУРГАТКАН

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилеринге аалдап чораннар. Артистер үш бөлүкке үстүп алгаш, солун программалыг концерт база «Бальзаминовтуң кадайланыышкыны» болгаш «Ийи кожайның чалчазы» деп шиидери-биле көрүкчүлерни сонуургатканнар.

К. Кертик-оол.

МООЛ ӨҢНҮКТЕР БИСКЕ ЧОРААН

Акы-дуңма моолдан бөлүк эштер бистиң республикага ай ажыг турганнар. Олар «Чөдер» болгаш «Үш-Белдир» курорттарга эмнедип турган. Эмненип дыштанганының соонда, олар бистиң республиканың найысылалы-биле, ооң үлетпүр бүдүрүлгелери-биле танышканнар.

ЧУРУКТА: бөлүк моол эштер республика типографиязының ажылы-биле таныжып турлар.

Фото Н. НИКОЛАЕВТИИ.

Кымнар каттыжып, кымнар удурланып турарыл?

Радиоприёмниктиң погаан отчугажы чивешпинип, бир чалгыгдан өске чалгыгже дамчыдар туда шакыгайнып турар,—кандыг-даа станцияны тударынга, «Москва» дээн сөс черле болгандан дыңналып турар, таарыныышкынның, шын сеткилдиң өөрүшкүзүнүң сөстери чер-ле болгандан дыңналып кээп турар; мырыңай хөй эвес радио чалгыларындан шыксымаар, карацгы чер иштинден кээп турар ышкаш, сооксумаар үннер дыңналып турар: ында «соок дайынның» агаары ам-даа сболаңнады хадывышаан. Эфирде бүгү делегейниң өнзагай плебисциди-даа болуп турганзыг: ядролуг чазылдырыышкынны хоругдаары дээш кымнар туржып турары, а кымнар аңаа удурланып турары; кымнар делегей байдалын бадыкшыдары дээш туржып турары, а кымнар ону улам ынай хирлендирери болгаш дорайтадыры дээш туржып турары; кымнар тайбыңны быжыглаары дээш туржып турары, а кымнар дайынны кыпсып үндүрери дээш туржып турары ооң дыңналып турар...

Агаарга, суг адаанга болгаш космоска ядролуг чепсектиң шенелделерин кылырын хоругдаар дугайында керээни Москвага парафирлээн чорук — ол дээрге ядролуг дайынның кыжаныышкынын эвээжедиринче угланган чүгле баштайгы базым-дыр, тайбың дээш демисежин турар күштер чедип алдынган чүүлге оожурган шыдавас, ук керээ болза, чепсегленнишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүнү-биле дүжүрериниче угланган чаа болгаш ооң-даа улуг базымнарны кылырынче күрүнелерни албадаар сорулга-биле бүгү делегейниң күженнишкинниг, каттыжкан кампаниязын чорударының медээзи болур ужурлуг деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи профессор Джон Бернал-дың чугаалааны кончуг-ла шын. Ол дээрге анаа-ла бир базым эвес болгай, ол дээрге ядролуг шенелделерни соксадыры дээш үр чылдарда демисежип келген тайбың күштериниң улуг тиилелгезин айтып турар дыка улуг, чугула базым-дыр. Ынчаарга ол тиилелге оларны чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирип турар.

«Ол — эки эге-дир»— деп, эш Н. С. Хрущев чугаалаан. «Ол болза тайбынче орукка базым-дыр, угаансарыылдың оруунга базым-дыр, дайындан өске талазынче базым-дыр» — деп, Джон Кеннеди чугаалаан. «Ол керээ бодунуң талазы-биле чугула ужур-дузалыг болуп турар, ынчалза-даа болдунуп болур чаа улуг болуушкуннарга үндезин болур ооңдаа артык улуг ужур-дузалыг болуп турар»— деп, Гарольд Макмиллан чугаалаан. «Ол болза делегейниң амгы төвгүзүнге эргилделиг пункт-дур» деп, Джавахарлал Неру чугаалаан. «Ол болза дайың кыпсыкчыларының эң-не шыңгыы аштырыышкыны-дыр»— деп, ГДР-ниң Улус палатазының даргазы доктор Иоганнес Дикман чугаалаан.

Керээни парафирлээнинге Варшава керээзиниң күрүнелериниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының ТК-ларының бирги секретарылары болгаш чазактарының баштыңнары, Бразилияның, Мексиканың, Чилиниң, Каттышкан Араб Республиканың президентилери, Италияның, Канаданың, Цейлоннуң, Грециянның, Австралияның, Чаа Зеландияның, Ирландияның, Данияның болгаш өске-даа хөй чурттарның премьер-министрлери байыр чедирген. Үш чурттар — дугуржулганың тургузукчулары ол керээге ат салгаш, күштүг болдуруп чарлаары билек-ле, ук керээге доп-дораан каттыжарынга беленнинің дугайын хөй-хөй чазактар ам безин медегээн. Черле болганда хөй-ниити дугуржулгага байыр чедирбишаан, оон ыңайгы өйү келген айтырыгларны соңгаарладыышкын чокка шиитпирлээрин, «соок дайынның» озаңнарын аштаарын, тайбыңны быжыглаарын негеп турар. Эгелээшкин кылынгандыр, улам-на бурунгаар чоруңар — деп, кижилер чугаалап турар.

Шаг-үе эрттирип болбас, термоядролуг чепсегленнишкинни эңдере бүдүрериниге сундулуг америк эртемден Теллериң сөөг-биле алырга, «атомнуг бомбаже дүлгүүр болур» 586 реакторлар ам делегейде ажылдап турар дээрзин утпаалыңар. Ол реакторларга чиг-эт болуп турар урап дээр бүдүмел барык-ла бүгү чурттарда бар болуп турар, ынчаарга ам ооң өртээ база чиик — бир фунтунуң өртээ 8-ле доллар хире. Реакторларга киргеш, демги уран чоорту чайынналчак өнүүг, аар металл болу бээр, ол дээрге сүртенчиг плутоний-дир. Кижиниң холдары болгаш угааны-биле турган ол металлды шаажаң аяктан биче хемчээлдиг чаңгыс кестинчи кылдыр эзилдирип каар болза, ол кестинчи 1945 чылдың августун 9-та Нагасакиге болганы ышкаш, бүдүн хоорайны үреп каар (плутонийден кылган бомбаны америк чепсектиг күштер төөгүге бир дугаарында аңаа шензэн; Хиросиманы 235 дээр урандан кылган бомба үрегдээн).

Нагасакини узуткап каан ышкаш, шак ындыг он бомбаларны кылырынга четчир санныг плутонийни ам ядролуг чепсээ чок болуп турар үш он чурттарда реакторлар бо чылдың төнчүзүнге чедир бүдүрүп үндүрер апаар, а 1967 чылга чедир ол реакторлар болгаш ол үеге чедир тургустуна берген турар өске-даа реакторлар чүс-чүс атомнуг бомбаларны бүдүрериниге херек ынча санныг плутонийни бээр апаар дээрзин санап үндүрген. Ядролуг чепсектиң ам чыгдынган ол халаптыг курлавырларынга бодаарга, ол дээрге шоолуг эвес чүве-дир, ынчалзажок таварылга болу бергенде делегейниң термоядролуг дайынын кыпсып үндүрериниге ол безин четчир ышкажыл.

Ындыг болган төлээде, бичин-даа саадавайн, бот оожургаттыныышкынга алыспайн, эки эгелээн херекти уламчылаар херек: агаарга, суг адаанга болгаш космоска шенелделер кылырын хоругдаар дугайында дуржулга чедип алдынган-дыр, — ам чер адаанга кылыр шенелделерге удур демисежир болгаш чер кырында ак-сеткилдиг бүгү-ле кижилериниң мурнунда туруп турар кол сорулганы: бүгү-ле ядролуг чепсекти болгаш ону чедириниң хереклерин хоругдаарын болгаш узуткап чок кылырын, чепсегленнишкинни делегейниң шыңгыы контролю-биле бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин чедип алырын шиитпирлээр.

Амдыызында ол сорулгалар шиитпирлеттинмээн турда, амыдыралдың бодунуң бирги чергеже идип үндүрүп турары бирги чергениң хемчеглерин: НАТО-ның киржикчилери биле Варшава керээзиниң киржикчилериниң аразынга халдашпас дугайында керээни чарарын; күрүнелерниң шериг бюджеттерин кызырарын; хенертен халдаар чорукту болдурбазының хемчеглерин боттандырарын; ГФР-де болгаш ГДР-де даштыкы шериглерни кызырарын; барыын талакы күрүнелериниң ГФР-де шериглеринче бистиң төлээлекчилеривисти чоруткаш, аңаа догааштыр оларның төлээлекчилерин ГДР-де туруп турар совет шериглерже чорударын соңгаарладыышкын чокка боттандырар херек. Эш Н. С. Хрущев «Правданың» болгаш «Известияның» корреспондентилериниң айтырыгларынга харылавышаан, ол айтырыгларның чугулазын база катап онзалап демдеглээн.

Мында санаттынган хемчеглерни боттандырарын чедип алыры берге бе? Ийет, берге. Чедип ол болур бе, ынчаш? Чугаа чок чедип ап болур. Херектиң ужуру чүдел дээрге, кижилериниң демиселге сырый каттыжарында, дайын кыпсыкчыларый болгаандырарында болгаш боттарының тайбынче тура-соруун оларга албадаарында болур. Эң-не нарын болгаш берге айтырыгларның талазы-биле безин дугуржулга чедип алдынып болур дээрзин Москвага чедип алдынган баштайгы чедиишкин бадыткап турар-дыр, — термоядролуг дайын кымны-даа кээргевес, ол дайынны кыпсып үндүрерин орадажыр ындыг кижи ооң чалбыыжынга боду өртенип капыр дээрзин билбес ийикпе, азы билирин күзевейн турар ындыг кижилер ам эвээш-ле тыптыр боор.

— Империализмнин онзагай шынарларының ужурундан тайбынны камгалап алыры болдунар арга чок деп чугаалажыы турар-дыр — деп, совет-венгр найыралдың митингизинге эш Н. С. Хрущев чоокта чаа чугаалаан.—Ынчаарга империализмнин араатанзыг бүдүжү өскерилбээн болгаш өскерлип-даа шыдавас дээрзи ол мырыңай шын харын. Бистер шуптувус ону чугаалап турар бис, чугаалап турарывыс шын-даа ынчаш. Ынчалзажок империалистиг чурттарның политиказын база-ла кижилер тодаргайлап турар болгай, эштер. Ынчаарга ол кижилер база-ла баштыг, бажы мээлиг кижилер-дир. Оларның мээзиниң борбактары кандыг угланыышкынче долганып турар чүве ийик—ол дээрге өске айтырыгдыр. Бистер—коммунистер бис, бистиң бодалдарывыс чаңгыс угланыышкынныг, а империалистер удурланыышкак угланыышкынче бодап турарлар. Ынчалзажок империалистер-даа—бир эвес бүгү-ле бак чүвени кылып болур калчаарап барганнарны барымдаалавас чүве болза—херек кырында боттуг амыдыралды, делегей күштерниң өскерилген деңзигүүрүн, тайбың болгаш социализм дээш туржып турар күштерниң өзүлдезин барымдаалаар ужурга таваржып турарлар.

Ынчаарга «калчаарап барганнарны» ап көөр болза, олар моон соңгаар-даа термоядролуг бомбадан барла шаа-биле халбактаныр болгаш ол бомбаның шенелделерин соксадырынга удурланыр апаарлар. АКШ-тың президентизи болур эрге-дужаалдың дугайын күзеп турар америк сенатор Голдуотер Москвага чедип алдынган дугуржулга аажок дүвүрепбачыыдап, ол керээ меңээ «кедергей улуг ондаксыныышкынны» болдуруп тур деп бүү-хаа медегээн болгаш мынча деп шугулдап айтырган: «ынчаар дүрген дугуржуп алганының» черле хереэ чүл ынчаш? Чүгле мурнундагы президент соңгуладларынга буурап дүшкен эвес, харын-даа Канифорния штаттың губернаторунуң эрге-дужаалынга безин соңгудуп чадаан, ойлук чок Никсон демги Голдуотерни өттүнмүшаан, «тайбың кожа-хелбээ догунналаашкынны оруунче кирбезе чогуур деп, Барыын чүктү сагындырган». Сенаторлар Джексон биле Стеннис, конгрессмен Хосмер, демги-ле Теллер олар база-ла шак ынчаар чулчуруп турарлар. «Агаарга, суг адаанга болгаш космоска ядролуг шенелделер кылырын хоругдаар дугайында дугуржулганы чедип алган чорук, Каттышкан Штаттарның күчүлүг ядролуг чепсектиг тургузарын бойлатканы ол-дур, ынчаарга ындыг чепсектиг Совет Эвилели тургузуп алган-дыр» — деп, Хосмер медеглээн. Ынчаарга «калчаарап барганнарның» солуну «Дейли ньюс» ону өттүнмүшаан, мынча деп чулчураан: «Ол бүгү буу-хаа чорук чүге херек чүвел?.. Кызыышкынның болгаш бүгү делегейге тайбың турар магалыг-ла-дыр дээн ышкамыранчыг амыраашкынның байдалдарынга ону шиитпирлээри баш мунгаш херек-тир... Мурнукузун ёзугаар эки коммунист—ол дээрге чүгле өлүг коммунист-тир...»

Барыын-европейжи «калчаараннар» база-ла кылыы хайныр, шугуддап турарлар. Бистиң чазаавыс «Москва дугуржулгазынга байыр чедирип турар болгаш ооң адаанга холунуң үжүн салырынга белен» деп, ГФР-ниң даштыкы херектер министри Шредер чүрээ саргып медеглеп турза-даа, барыын-герман чазактың өске кежигүнү—камгалал министри Кай-Уве фон Хассель буу-хаа мынча деп медеглээн: «ядролуг шенелделерни соксатканы хөй талалыг ядролуг күштериниң дугайында айтырыгга хамаарышпайн турар». Өске-биле чугаалаарга, чүү-кандыг-даа болур чүве болза, термоядролуг бомбаны ушта тырткаш, аңаа стол кырынга салып берзин дээни ол ышкажыл.

Парижтен бужурганып, хыйланган үннер дыңналып кээп турар. Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы чедип алган чорук, Каттышкан Штаттарның күчүлүг ядролуг чепсектиг тургузарын бойлатканы ол-дур, ынчаарга ындыг чепсектиг Совет Эвилели тургузуп алган-дыр» — деп, Хосмер медеглээн. Ынчаарга «калчаарап барганнарның» солуну «Дейли ньюс» ону өттүнмүшаан, мынча деп чулчураан: «Ол бүгү буу-хаа чорук чүге херек чүвел?.. Кызыышкынның болгаш бүгү делегейге тайбың турар магалыг-ла-дыр дээн ышкамыранчыг амыраашкынның байдалдарынга ону шиитпирлээри баш мунгаш херек-тир... Мурнукузун ёзугаар эки коммунист—ол дээрге чүгле өлүг коммунист-тир...»

Барыын-европейжи «калчаараннар» база-ла кылыы хайныр, шугуддап турарлар. Бистиң чазаавыс «Москва дугуржулгазынга байыр чедирип турар болгаш ооң адаанга холунуң үжүн салырынга белен» деп, ГФР-ниң даштыкы херектер министри Шредер чүрээ саргып медеглеп турза-даа, барыын-герман чазактың өске кежигүнү—камгалал министри Кай-Уве фон Хассель буу-хаа мынча деп медеглээн: «ядролуг шенелделерни соксатканы хөй талалыг ядролуг күштериниң дугайында айтырыгга хамаарышпайн турар». Өске-биле чугаалаарга, чүү-кандыг-даа болур чүве болза, термоядролуг бомбаны ушта тырткаш, аңаа стол кырынга салып берзин дээни ол ышкажыл.

Парижтен бужурганып, хыйланган үннер дыңналып кээп турар. Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы чедип алган чорук, Каттышкан Штаттарның күчүлүг ядролуг чепсектиг тургузарын бойлатканы ол-дур, ынчаарга ындыг чепсектиг Совет Эвилели тургузуп алган-дыр» — деп, Хосмер медеглээн. Ынчаарга «калчаарап барганнарның» солуну «Дейли ньюс» ону өттүнмүшаан, мынча деп чулчураан: «Ол бүгү буу-хаа чорук чүге херек чүвел?.. Кызыышкынның болгаш бүгү делегейге тайбың турар магалыг-ла-дыр дээн ышкамыранчыг амыраашкынның байдалдарынга ону шиитпирлээри баш мунгаш херек-тир... Мурнукузун ёзугаар эки коммунист—ол дээрге чүгле өлүг коммунист-тир...»

(Уланчызы 4-кү арында).

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП, ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

АЖЫК ЧАГАА НОРВЕГ ДЫЛДА

ОСЛО. (СЭТА). Совет Эвилелиниң партия организацияларына, бүгү коммунистеринге СЭКП Төп Комитединиң Ажык чагаазын Норвегияга массалыг тиражтыг кылдыр парлап үндүрген. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң үндезин айтырыгларын чырыткан ол төөгүлүг чугула документини хөй-нинти улуг сонуургал-биле таныжып турар.

ГДР-НИҢ УЛУС ПАЛАТАЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Улус палатазының хуралы Берлинге ажыттынган. Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихтиң меделгели депутаттарның кичээнгейиниң төвүнде турар. Депутаттар ол меделгелди, а ол ышкаш Күрүне Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында киирген отчётту чугаалажыр.

Республиканың улус төлээлекчи черлеринге сонгула дугайында хоойлуну, ГДР биле МАР-ның аразында консуль кереэзиниң дугайында хоойлуну болгаш өске-даа айтырыгларны анаа база чугаалажыр.

Хуралды ажыдып тура ГДР-ниң Улус палатазының даргазы И. Дикман Скоплеге чер шимчээшкининден болган халаштыг когарал-биле холбаштыр Югославияның улузунга кажыдалын Улус палатазының депутаттарының болгаш ГДР-нин чонунуң мурнундан илергейлээн.

Депутаттарның мурнунга Вальтер Ульбрихт меделгел кылган.

БРАЗИЛИЯ ДЕТКИП ТУРАР

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Чазактың хурадынга Бразилияның президентизи Жоао Гуларт болза ядролуг чепсекти хоруудаар дугайында Москва Кереэзинге каттыжар талазыбиле консультацияларны кылыр болгаш эргежок чугула хемчегларни алыр деп айтыышкынны даштыкы херектер министринге берген.

Үш неделя дургузунда 700 кижини хоругдаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ажылга хөлезилеп алыр үеде негрларни кызагдаар чорукка удурланыышкынның чыскаалдары АКШ-та үргулчүлеп турар. Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң дыннадып турары-биле алырга, тудуг ажылдарынга негрларни шаптыктаашкын чокка хүлээп алырын негээн 700 хире кижини полиция сөөлгу үш неделяның дургузунда тудуп хоругдаан.

Чажыт спутникти АКШ-та салып үндүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Калифорнияда шериг-агаар баазазы Ванденбергтен чаа чажыт спутникти АКШ салып үндүрген деп, информация агентилелдери дыннадып турар.

Япония Москва Кереэзинге каттыжар

ТОКИО. (СЭТА). Япон чазактың төлээлекчилериниң июль 31-де болган чөвүлел хуралы ядролуг чепсектиң шенелделерин чамдык кезиктеп хоруур дугайында Москва Кереэзинге Япония каттыжар деп шиитпирни хүлээп алган.

Чөвүлел хуралдың соонда парлап үндүрген медегледе чугаалап турары ядролуг шенелделерни чамдык кезиктеп хоруур дугайында АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш Англияның Москвага парафирлээн Кереэзи чер иштинге ядролуг шенелделерни киирбээн болгаш бистиң негелделеривиске шуут дүүшпейн турар. Канчаарга-даа бис ядролуг шенелделерни бүрүн соксадырын чедип алырынга база бир базым кылдыр ол Кереэниң ужур-дузазын хүлээп көрүп турар бис, ынчангаш япон чазак аңаа каттыжар апаар. Ындыг болза-даа ол чорук бо айтырыгның талазы-биле бистиң мурнуку турӯжувустан — ядролуг шенелделерниң бүгү хевирлерин соксадыр деп негелдеден ойталааны ол эвес.

Чөвүлел хуралдың соонда чүве чугаалап тургаш, министрлер кабинединиң чингине секретары Курочанэниң медегээни болза, Кереэни парафирлээн үш күрүнелер аңаа ат салган соонда, Япония Москва Кереэзинге албан ёзуу-биле каттыжар.

ДЕ ГОЛЛЬДУҢ АЙЫЫЛДЫГ ШИИТПИРИ

КАНБЕРРА. (СЭТА). «Президент де Голль ондактыг ядролуг бизениң кырында тендинейнип турар»— деп, сидней солун «Сан» биживишаан, ядролуг шенелделерни кезик чамдык хоруудаар дугайында кереэниң киржикчизи болурундан франциянын ойталааның шүгүмчүлээн.

«Сидней морнинг Геральд» солунун бижээни болза: «Ядролуг шенелделерни хоруудаар дугайында Кереэге Франциянын каттышпайн турар чоруу амгы чиик эвес тайбыңга улам-на быжыг үндезинни тургузары дээш даржыктыг демиселге база бир херек чок шаптараазын кылдыр хөй-хөй кижилерге ынчаар сагындырар апаар-дыр».

«Де Голльдуң шиитпири хомудаашкынны болдуруп турар-дыр... Француз бомбаның бузундулары удлвас Оожум океанның районунда агаарны хораннаар»—деп, «Дейли миррор» бижээн.

Макнамара Боннда

АКШ-тың камгалал министри Макнамара Боннга июль 31-де чеде берген. ГФР-ниң камгалал министри фон Хассель-биле чугаалажыышкыннар дугайында ооң программазы мырынай чажыт болуп турар. Фон Хассель-биле чөвүлежилге эрттириреңиң ангыда ийи министрлер Ганноверниң чоогунда Мунстердагерже аян-чорук кылыр деп турары чүгле билдинип турар. Бундесвер болдуңуң океан ындыдан келген аалчызынга чаа «стандарт танкызын» болгаш танкыга удур боду чоруур тургузулганы көргүзер деп турар. Брауншвейгте бундесвериң бригадазынга Макнамара база баар, а оон соонда «Горх фок» деп өөредилге суднозунга фон Хассель-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээр.

Макнамараның кол сорулгазы — бундесвериң дайынчы белен байдалы-биле таныжар болгаш «НАТО-нуң организастыг-стратегтиг айтырыгларын» чугаалажып көөр деп шуугалазынны боннуң камгалал министерствозунуң кижилери таралып турар. «Штуттгартер цейтунг» солуннуң бижип турары болза, «НАТО-га ГФР-ниң шериг салыышкынын көвүдедир дугайында айтырыг — чугаалажыышкыннарның кол темаларының бирээзи болур. «ГФР-ниң камгалал министерствозунга чоок «Франс-фуртер альгемейне» солуннуң бодалы-биле алырга, бундесвериң саның көвүдедип турган. НАТО-га чаа барын-герман салыышкынны киирерин Макнамара негээр апаар, ынчаарга чугаалажыышкыннар талазыбиле бонн өңнүктери НАТО-нуң барын-герман шериглерин атомнуг чепсек-биле чепсеглээрин негээрин оралдажыр деп турар.

ИРАКТА ШААЖЫЛАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Иракты шериг губернатору Рашид Мослехтиң меделгелин Багдадтың радиозу дамчыткан. 21 кижини шаажылап өлүрген дугайын ол меделгеле дыннадып турар. Июль 3-те «Рашид» лагерьге чепсектиг тура халыышкынны үндүрерин оралдашканы дээш оларны буруудаткан.

«Рашид» лагерьде турар шериг кезээнин солдаттары курдтарга удур дайын чорудулгаларынга киржир кылдыр чурттун сонгу түгүнче чорудар дээн дужаалдан ойталааны ол лагерьге хөлээшкиннин үнген чылдагааны болган.

Ол шаажылап өлүрген 21 кижиниң иштинден 19 шериг албанныларын боолап каан, а ийи хамааты кижини азып өлүрген деп, Рейтер агентилел дыннаткан.

Тараачыннар помещиктерниң черин ээлеп ап турар

ЛИМА. (СЭТА). Сан-Педро-де-Кахас общинаның (Перу) ийи муң тараачыннары Карпенниң ээлеп турганы Паппас-де-Хунин деп черни ээлеп алган. Тараачыннар ол черге национал тукту аскан болгаш аңаа турган майгыннарны үреп чок кылгаш, чаа чурттаар черлерни тудуп алган.

39 чылдарның дургузунда общинаның тараачыннары ол черлерни боттарынга тайбың арга-биле эгидип алырын оралдажып келген, ынчалзадаа помещиктер тараачыннарның чер эдилээр эргезин хүлээп көөрүнден ойталап турар.

Үүрмек чер ажылдыгларны кооперастап турары

ГАВАНА. (СЭТА). 25 муң кабельерия черлиг, үүрмек чер ажылдыгларның Национал ассоциациязының 46 муң хире кежигүннери амгы үеде чээлинин болгаш хандырылга-саарылганың 560 кооперативтеринде каттышкан. Үүрмек чер ажылдыгларның Национал ассоциациязының 3 муң кабельерия черлиг 4 муң хире кежигүннери мал ажылының 370 ниитиледдеринде каттыжып турар.

Чээли болгаш хандырылга-саарылга кооперативтери чогумчалыг улуг рольду ойнап турар деп, ол организацияның удуртукчуларының бирээзи Хосе Рамирес парлалга конференциязынга меделгээн. Кооперативтериң коллективтиг өнчүзүнде турар кедээ ажыл-агый чепсектерин болгаш чээлини тараачыннар оларны дамчыштыр ап турар.

Коллективтиг ажылдың ол эге хевирлери кооперацияның улам бедик формаларынче тараачыннарны белеткеп турар.

Социалистиг чуртта

(Журналистиң орук демдеглелинден үзүндү)

ГДР-нин даштыкы херектер министерствозунуң даштыкы корреспондентилерге организастаан аян-чоруунга киржирге, хөй чаа болгаш солун чүүлдерни кижи билип, көрүп алыр. Бо удаада база ындыг болган. Берлинден республиканың бүгү сонгу талазын 3 хүн иштинде кезидивис.

КАТАП ТӨРҮТТҮНГЕН

Элээн каш шак чорааш, автобус бурунгу шагдан бээр университет бар Грейфевальд хоорайда доктаады. Бо ноғаан, чурумалдыг хоорайның арнын «Эрнета-Морица Арыдта» аттыг университет тодаргайлап турар.

Каш чылдар мурнунда университеттиг 500 чыл оюн байырлаан байырлалга таварышкан кижи мен. Студентилер, профессорларның чыскаалынга байыр чедирери-биле хоорайның бүгү чурттакчылары ынчаарда кудумчуже үнүп келген ышкаш болган.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында университет катап төрүттүнген. Ооң дугайында биске университеттиң ректору профессор Ганс Верли чугаалаан.

Мооң мурнунда университетке муң хире студентилер өөренип турган болза, ам 5 факультетте 3.000 ажыг кижи өөренип турар. Чылдың-на университеттиң хереглелинге ажылчын-тараачын эрге-чагырга 40 миллион марканы чарыгдап турар. Университеттиң сонгу чүк чурттарының чуртталгазын өөренип шинчилээр бир институдунга чордувус. Фашизм үезинде ол расизмниң болгаш герман империализмниң сонгу чүктүң бичии чурттарынга хамаарыштыр эжелекчи сорулгаларын нептередир төөв турган, ам мында тайбың сеткил-сорук, ак-сеткилдиг харылзаа болгаш найырал тергиидеп турар. Институт Прибалтикага болган тайбың неделязынга идепкейлиг киришкен.

БАЛТИКАНЫҢ ОРТУЛУКТАРЫНДА

Штральзунд хоорайга келиривиске, бисти Хиддензее ортулукче баары-биле катер манап тур. Хат чок, каан хүн агаарлаашкынга кончуг-ла дүгжүп турган. Могаг-шылаг чок чайка куштарның үделгези-биле ийи шак чартык чорааш, аңаа чедип келдивис.

Хиддензее ортулук Рюгенниң барын эриин дургаар 16 километр ажыг кызаа дилиндек болуп шөйлү берген. Ортулуктун 2 муң чурттакчылары 4 суурда чурттап турар. Бис оларның ең колу—Нейндорфе суурга чордувус. Улуг эвес, чурумалдыг тейниң эдээнде таарымчалыг бажың тургустунган. Аңаа үр үенин иштинде сураглыг немец драматург Герхарт Гауптман (1862—1946 чылдар) чурттап турган. Музейниң экспонаттарының аразында драматургтун 50 хар харлаанынга таварыштыр Максим Горькийниң 1912 чылда бижээн чагазы бар. Гитлержи фашизмнин буурап дүшкениниң соонда кырган Гауптман Германияның демократтыг болуп катап тургустунарын идеген чугаалаан. Оон ол идегели Германияның чөөн талазында — ГДР-де боттанган.

Ортулукта Грейфсвальд университединиң элээн кащ институттары тургустунган. Оларның бирээзинге чордувус. Ол — профессор Ганс Шильд-махернин удуртуп турары биологияның дуржулга станциязы. Институттун 23 ажылдакчылары, оларның иштинде 8 эртемденнер эртем-шинчилел ажылын доктаамал чорудун турар деп, ол чугаалай-дыр. Станцияда дустуг хөрүнге мал чеми үүштөрнин өзүлдезин өөренип сугга эштир куштарның паразиттерин өөренип-шинчилеп турары кедээ ажылагыйга биче эвес ужур-дузалыг бооп турар.

Хиддензее ортулуктан бичии катер-биле Рюген ортулуктун сонгубарының талазындан мурнуу-чөөн талазынче кешкеш, Бинцинге келдивис. Оортан ооң чоогунда тургустунган балык комбинадынга баар.

Балык консервалап турар Засницада комбинаттан бистин комбинадывыстың ылгалы чүл дээрге, янзыбүрү соустар-биле быжырган, хаарган, ыштап кадырган балыктарны бүдүрүп турар деп, шаанда бөлүүн ажылчын хөрөөжен чораан, а ам комбинаттың директору М. Отто чугаалады. Комбинатка өске чурттардан эккелген допурган балыктарны болгаш чурттун бодунуң балыктарын ажылдап турар соярының цегинде хөрөөженнериң ажылының мергежилин магадавайн көөру берге, Балык бүдүрер талазы-биле бүгү шууштурулга бүдүрүлгениң бодунуң ажылчыннарының болгаш техникториниң ажыл-хөрөө — деп инженер Карл-Гейнц Боль чугаалаан. Баштаар черниң өрөлинге баргаш, ажылчыннарның үлегерлиг күш-ажылы-биле чаалап алганы ГДР-нин Министрлер чөвүлелиниң база округ Соединиң хүндүлел бижиктерин бөлүк-бөлүү-биле көрдувус.

БАЛТИКАДА ЭҢ УЛУГ

Росток хоорайның база ол бүгү округтуң үлетпүрүнде судно бүдүрүлгези колдаан. Шаанда аңаа бичии-бичии балыкчылар судноларын, катерлерин септээр черлер турган. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында далай балыкчыларының болгаш пассажирлер флодунун судноларын тудар улуг төптер тургустунган. Судно тудуушкунунун шапкын өзүлдези Ростокта чурттун бодунун мотор тудуушкуну-биле чергележип турар.

Бис Ростоктун «Дизель-Моторен—Верк» деп улусчу үлетпүр черинге келдивис. Бирги судно моторун завод 1949 чылда бүдүрген деп, заводтун директорунун хүлээлгезин күүсеткен Вернер Кольбиг чугаалады. Оон көөрү чүгле 100 аът күжүнге деннежир турган, ол — ам 5400-тен 8180 аът күштүг моторларны бүдүрүп турар. Ол заводтун продукциязын ап турар чурттарның аразында Совет Эвилели база бар.

2 муң кижи санныг коллективтиг ол бүдүрүлгеде Совет инженер Митрофановтун кезектерни бөлүк кижилер болбаазырадыр аргазын калбаа-биле ажыглап турар. Эрткен чылын ол арга-биле 740 кезектерлиг 173 бөлүктү болбаазыраткан, ол чорук 32 мун маркты камналгазын берген.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ӨСКЕРЛИИШКИН

Ростоктан Балтий далайның эриниле барыын талаже аян-чоруувусту уламчыладывыс, оон Висмар деп далай өртээли хоорайны эрткеш, мурнуу чүкче углаптывыс. Делгем Шверин хөлду дургаар чорааш, өске бир округтун кол хоорайынга — Шверинче келдивис.

Округтун удуртукчу ажылдакчылары-биле ужурашкан. Округтун чамдык девискээри мурнундагы Мекленбург черинин кезиин ээлеп турар Германияның эң-не чыдын калган, чер-тараалан облазы — деп, округ Соединиң даргазы Михаэль Грип чугаалап турду. Ол болза улуг помещиктериң ээлээн черлери турган. Дайын соолунде чылдарда Германияның ол району таныттынмас кылдыр өскерилген. Округка коллективизация 1960 чылда долузу-биле болдунган.

Эзн черге берге байдалга үлетпүр бүдүрүлге черлерин тудуп турган. Ам ол округ—аграр-индустриальдыг округ апарган. Чоокку чылдарда чүгле Шверин хоорайда ажылдап турар үлетпүр бүдүрүлгелериңе үш завод немежир. 1965 чылга чедир округтун үлетпүр бүдүрүлгези болза, 1958 чылга децнээрге, ийи катап көвүдээр. Мурнунда уруглары пруссофицерлер ужук-бижикке өөредип турган чаңгыс классыг школаларның орнунда 200 политехниктиг школалар болгаш он ийи чылдың 60 школалары, эмнелге чери, поликлиника, диш эмнээринин кабинеттери калбаа-биле тургустунган.

ЧАА ӨЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДАП ТУР БИС

Шверин округтун Вессинде кедээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативинге база чораан бис. Ол кооператив мурнакчыларның санында кирбейн-даа турар болза, ында чоруп турар ажыл көрүштүг.

— Сөөлгу үеге чедир-ле бистин кооператививис планны үргулчү чедир күүсетпейн турган — деп, оон даргазы Эрвин Рамту чугаалаан. Өскерлиишкиннер эрткен чылын чыл планын эде көргенивистен эгелээн. Планны ажыр күүсеткени дээш тускай шаннал системазын тургускан бис. Эрткен чылдың төнчүзүнде баштайгы чедиишкиннер көстү берген, чоп бодунун кужүнге бүзүреп, ажыл-херек бүдүп эгелээн. Оон бээр бис планны ай санында үргулчү күүседип, күрүнедеп алган чээливисти эгидип берип тур бис.

Дедир чоруур үе келген. Бисти үдеп чораан, ГДР-нин даштыкы херектер министерствозунун парлалга салбырының төлээлекчилериниге, ГДР-де чоннун амыдырал-чүртталгазы-биле таныжып алырынга дузалаар ол аян-чорукту организастаанынга улуг четтиргенивисти илереттивис.

Евгений БАШМАЧНИКОВ.

Берлин.

СЭТА-нын корр.

Кожавыс—Моол Арат Республикада

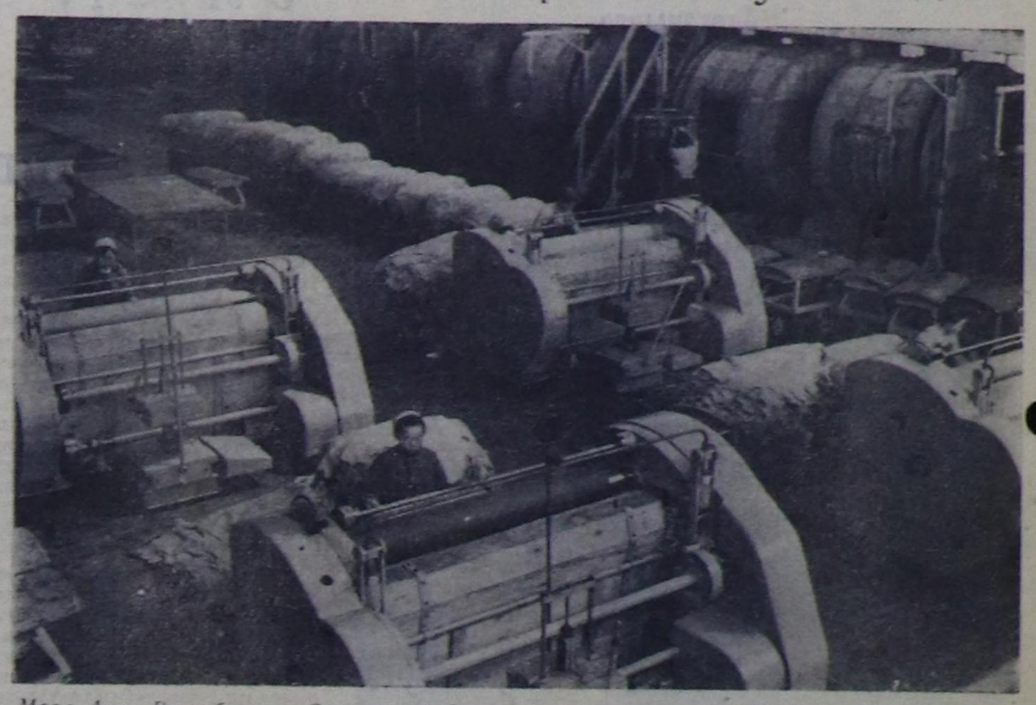

Моол Арат Республика. Савыяа заводу—Улан-Баторда чаа бүдүрүлге. Ук заводту бедик бүдүрүкчүлүг, амгы үениң болбаазын машиналары-биле дерээн. Цехте механизацияны калбаа-биле хереглеп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң бир цегинде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Спартакиада доозулган

Республиканын шериг назылыг аныяктарынын спорттун янзы-бүрү хевирлеринге спартакиадазынын ийнги хүнү 100 метрге чарыш-биле эгелээн. Бо дистанцияны Кызылдың спортчузу Леонид Осмоловский 12 секунда иштинде эрткеш, бирги черни алган. Бин-Хемден келген Валерий Горбунов 12,4 секунда иштинде ол хемчээлди эртип, ийиги черни ээлээн, а Корнеев (Кызыл) — үшкү черни ээлээн.

Баштайгыларындан шала улуг назылыг аныяктар мурнукуларының көргүзүүн экижидип шыдаваан. Тиилекчи болган Виктор Сизенев (Кызыл) чүгле 12,3 секунда көргүзүглүг болган, а ийиги болгаш үшкү черни — Сарыглар-биле (Чөөн-Хемчик) Чооду (Тес-Хем) үлешкен. Черниң үзүнүн халыыр талазы-биле Валерий Горбунов 5 м 12 см (Бин-Хем), Өнер Чимба 5 м 11 см (Тес-Хем), Владимир Москаленко 5 м 8 см (Кызыл) көргүзүглерлиг болуп, тиилекчилер болганнар.

Граната октаар талазы-биле каахемчилер Иванов биле Абрамов олар тиилекчилер болган. Черниң бедиин халыырының талазы-биле Кызылдың спортчулары дээре көргүзүглерни чедип алганнар. Тиидекчилер Леонид Осмоловский 1 м 60 см, Виктор Сизенев 1 м 70 см бедик хемчээлди халаанныр.

800 м болгаш 1500 м дистанцияга районнардан келген спортчулар тиилелгени чедип алган. Бин-Хемден келген Валерий Горбунов 800 метони 2 минута 24 секунда иштинде эрткеш, Владимир Москаленконуң (Кызыл) көргүзүүн экижиткен. Каа-Хемден келген эш Абрамов ол хемчээлди 2 минута 31 секунда иштинде эрткеш үшкү черни алган. 1500 м хемчээлдиг дистанцияны Рязанов (Бин-Хем) 4 минута 53 секунда эрткеш, бирги черни ээлээн. Ийиги черни Виктор Сизенев, үшкүзүн— Николай Анчугов (Кызыл) алган.

Спартакиаданың үшкү хүнүнде аныяктар биче калибрлиг винтовкабиле 50 м хемчээлге кара боолаан. Бо маргылдаага эш Деревягин (Кызыл) 50 ок-биле 44 санны боолаан, бирги черни алган. Ийиги болгаш үшкү черни—Осмоловский (Кызыл) биле Каданмай (Тес-Хем) ээлээн.

Үш хүн иштинде үргулчүлээн маргылдаанын түнелинде Кызылдың командазы бирги черни чаалап алган. Кызылдың командазының саны 2205 болган, а Бин-Хем командазының саны — 1866 болуп ийиги черни алган. Тес-Хемнин командазы 1555 санны алгаш, үшкү черни ээлээн.

Спортчуларның хууда көргүзүглериниң талазы-биле В. Горбунов (Бин-Хем), Осмоловский, В. Москаленко, В. Сизенев, Н. Анчугов (Кызыл), К. Чооду (Тес-Хем) олар тиилекчилер болганнар.

Дээре көргүзүглерни чедип алган спортчуларны мактал бижиктер-биле, өртектиг белек-биле шаннаан. Тиилекчи болган Кызылдың командазына шилчиир кубокту тывыскан.

В. ФЕДОРОВ.

АГААР БОЛДУР

Бүгүн республикага бүргет, чамдык черлерге кыска чаашкынныр-лыг, диңмирээшкиннерлиг хүн болур. Кызылга чаашкын шоолуг эвес. Хат өй-тавында, диңмирээшкин болуп турда — дыңзыг, сонгу-барын чүк угланыышкыныг. Агаарның температураазы: республикага — 26—31, а Кызылга — 29—31 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Гитаралыг уруг» 10, 11, 40. «Үш мушкетер» (1-ги, 2-ги сериялары) 1.20, 5, 8.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Урулларга программалар 10. «Олено Добуч» 11.15, 1.15, «Даартагы сагыш човаашкыннар» 3.15, 9.15. «Боттанмаан нүзелдер» 7.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дөртен тос хүннер» 2.30, «Улуг болгаш биче нижилер» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынын чугаалап берейн» 1.15. «Сафра» (делгем экранныг) 3.15, 9.15, «Өглениишкининиң баштайгы айы» 5.15, 7.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Чоруулла турдувус» 5, 7, 9 шактарда.

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык ортумак школазының директориязының 1959 чылда Ооржак Октя Шагдыровичиге тывысканы 319274 дугаарлыг, бышкан билигнин аттестады читкен, ам оон куш чок болганын чарлап тур.

Кым каттыжып, кым удурланып турарыл?

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

меделгээн. Чаа Зеландияның чазааның чаннышкынын-даа херекке албайн, Оожум океанның ортулуктарынга термоядролуг чепсектиң шенелделерин генерал де Голль чоокку үеде эгелээр бодап турарын бүгүдеге дыннадыр чарлаан.

Бодунун агрессчи утказын Бонни-Париж өзек база катап шак ынчаар тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр. Барын Германияның болгаш Францияның удуртукчулары термоядролуг чепсекти шингээдип алырынче угланган угланыышкынын чүү-даа канчап турза өскертпезин бодап турарлар-дыр. Деголлчу пропаганданың албаны мегелеп арын чаарын, будуудурарын оралдашпышаан, Москва дугуржулгазының эчис сорулгазы— «чамдык күрүнелериң атомнуг монополизын мөнгежидери-дир» деп бадыткан турар.

Ынчаар чугаалап турар кижилер боттарының мегелеп турарын билип турарлар. Каттышкан Штаттарның баштап турары империалистиг күрүнелериң шериг эвилелдериниң социалистиг чурттарга удур, хамыктын мурнунда Совет Эвилелинге удур угланган механиказы агрессчи бөлүглежиишкин НАТО-ның кежигүнү болуп турар Франциянын удуртукчуларынга билдинмес болза, кымга билдинер боор. Ынчаарга сарыг парлалганын ёзуунга кижидиттинген буржуаз пропагандист чүнү мегелевес ийик, ынчаш?

Мени өске чүве кайгадып турар: ядролуг шенелделерни болгаш термоядролуг чепсегленишкинни эндере бүгүрерин үргулчүлээринин француз камгалакчылары-биле бир баг болуп, арын-нуур чогу-биле турган турар. Кыдат Улус Республиканын чамдык харыысалгалыг ажылдакчылары болгаш «Жэньминь жибао» солунда бистиң коллегаларывыс ындыг чүвени чугаалаарынга канчап дылы эптежип турар чүве ийик. Оларны шак ындыг бир баг болур чорук эгендирбейн турар-дыр. Француз буржуаз пропаганданың мегехоозун чугаа-соодун олар ыядыр арын чокка үлегерлеп алгаш, кара олчаанга катаптап, чулчуруп турар. Де Голльдуң сагыш-сеткилинге кирер кижилер ам-на тыпты берген-дир деп, «Монд» солун июль 27-де амырап бижээн: «Ядролуг чепсекти эндере бүдүрериниче кирипкен Франция-даа, оон үлегерин эдерер күзели хайнып турар Кыдат-даа керээге киржир бичин-даа күзели чок болуп турар».

Ол меге-хоозун чулчуруушкунну чаңгыс-даа сөс артырбайн катаптавышаан, «Жэньминь жибао» солунуң бижээни болза: ядролуг шенелделерни соксадыр чорук «улустарга айыыл чок чоруктун меге-хоозуи медерелин болдурар, оларның серемчилелдиг чоруун кошкадыр». Москвага болган үш талалыг санал-онал солчулгазы» америк империализмниң сүлчээзи болуп турар», «кандыг-даа ядролуг дугуржулга, бир эвес ол дугуржулга туруп турар ядролуг чепсекти узуткан чок кылырын болгаш ону бүдүрерин соксадырын хандырбас болза, ол үгле хөй-ниитини мегелээн чорук болур» деп, профэвилелдериниң бүгү-кыдат федерациязының төлээлекчизи Чжао Гоцян июль 25-те Японияның профэвилелдериниң национал съездизинге чүве чугаалаан медеглээн. (Ону база-ла де Голльдан үлегерлеп алган).

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ында-даа, дүгде-даа чаңгыс туруш-тур, чаңгыс тактика-дыр: бир болза шуптузун бүрүн кылыр, бир болза үүдаа херек чок дээн меге-хоозун лозун-биле, ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы херекке албас болгаш болдурбас дээни ол-дур. Бир эвес кыдат эштер де Голльду өттүнүп, ооң соондан чоруур болза, олар шынап-ла ойлук чок чоруккa таваржыр апаар. Улустар оларны билип шыдавас. Шенелделерни үргулчүлээрин камгалаан чоруктуу черле агартыр арга чок-тур.

Ядролуг шенелделерни соксадыры дээш демиселге баштайгы чедиишкин делегейниң чаа дайынының халавын чайладырынга шиитпирлиг болуп турар улустарны сорук киирип турар. Оларның демиселинин авангардында коммунистер чоруп турар. Чижээ, Франциянын Компартиязынын Политбюрозу деголлчу чазактың меге овуузуннарын чоннун мурнунга сойгалап илеретпишаан, «улус массаларның салдары деголлчу чазакты чедип алдынган дугуржулгага каттыжарынче албадазын дээш, күзениишкиннерин ийи катап улгаттырарынче» эр, хөрөөжен француздарны ам кыйгырып турар. Өске-даа хөй-хөй коммунистиг партиялар шак ындыг эгелекчи чорукту үндүрген.

Ол эгелекчи чорукту бүгү улустар деткээн турар, ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаарын болгаш чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадырын олар херек кылырына боттуу-биле боттандырарын чедип ап шыдаар дээрзинге чигзиниг чок.

«Калчаарап барганнар» эрте-даа азы орай-даа бол, чулчуруушкун кылырын соксадыр болгаш тайбыныы чүткүлдүг күзеп база тайбын дээш идепкейлиг демисежип турар улустарның күчүлүг шиитпиринге чагыртыр ужурга таваржыр апаар.

Юрий ЖУКОВ.

«Правданың» хайгааракчызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шенинкин-Кравченко күзүмчүзү бажын, № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчызының болгаш харыысалгалыг лежурныйның 35—24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының 23—35, кедээ ажыл-агый киллизиниң 25—38, партийжи амыдырал киллизиниң 37—13, яштыкы информация киллизиниң 20—60, чагаа болгаш совет тургузуг киллисериниң 21—27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллисериниң 22—64, бухгалтериянын 31—75, корректорларның 21—47. Солун келбейн барганда 32—75 телефонче долгаар.

ТС—00872. Культура министерствозунуң типографиязы